

*Kokonaisten
ihmisten
Suomi.*

Opetus- ja
kulttuuri-
ministeriö

Pohjola

www.slu.fi

Näköaloja laaja-alaisiin tasa-arvokysymyksiin

**KAIKKIEN TASAVERTAINEN OIKEUS
LIIKUNTAAN JA URHEILUUN**

Näköaloja laaja-alaisiin tasa-arvokysymyksiin

**KAIKKIEN TASAVERTAINEN OIKEUS
LIIKUNTAAN JA URHEILUUN**

SLU-julkaisusarja 5/2011

ISSN 1455-9781

ISBN 978-952-5828-37-5

Alkuperäisen version toimittanut:

Nelli Koivisto

Tekstin tarkistus 2010: Pauliina Poikolainen

Kuvitus: Laura Lehtinen

Lukijalle

Laaja-alaisen tasa-arvon selvityksen tekeminen oli osa SLU:n tasa-arvovaliokunnan työtä. Sen puheenjohtajana toimi Kaisu Laasonen ja sihteerinä Nelli Koivisto. Näkemystä koottiin kevästä 2003 lähtien neljässä työseminaarissa sekä valtakunnallisessa tasa-arvoseminaarissa, tasa-arvovaliokunnan kokouksissa, jäsenjärjestökierroksella ja muissa kohtaamisissa. Työseminaarien vetäjänä ja taustamateriaalin toimittajana oli tutkija Arto Tiihonen Lahden ammattikorkeakoulusta.

Alkuperäisen katsauksen kirjoittamiseen ovat osallistuneet SLU:n tasa-arvovaliokunnan jäsenet ja Arto Tiihonen. Lisäksi tekstejä ovat tuottaneet ja kommentoineet Rainer Anttila, Eva-Liisa Aunio, Kerstin Ekman, Terhi Heinilä, Kristiina Heinonen, Katja Huotari, Kalervo Ilmanen, Katriina Järveläinen, Maria Laakso, Vesa Lappalainen, Sami Leinonen, Kaisa Mäkelä, Pekka Nikulainen, Kari Puronaho, Esko Ranto, Eila Ruuskanen-Himma, Soile Veijola ja Juha Viertola. Katsauksen sisältöön työseminaarissa ja/tai kyselyssä vaikuttaneet on esitelty luvussa 15.

Kiitos katsauksen työstämiseen osallistuneille sekä opetusministeriölle selvityksen saamasta kehittämisavustuksesta. Alkuperäinen teksti vuodelta 2005 on tarkistettu vuonna 2010.

Sisällysluettelo

Lukijalle	7	10. Toimintakykyyn liittyvä tasa-arvo koskettaa vammaisia, pitkäaikais-sairaita ja ikääntyneitä	44
1. Johdanto	10	11. Urheilun seksuaali- ja sukupuoli-vähemmistöistä tarvitaan avointa keskustelua ja toimintamalleja	49
2. Mistä tasa-arvossa on kysymys?	12	12. Etninen ja kulttuurien välinen tasa-arvo – kasvava haaste	53
3. Kylät ja kaupungit etelässä ja pohjoisessa – erilaisia tasa-arvo-ongelmia	15	13. Sukupuolten tasa-arvo vaikuttaa muihinkin tasa-arvokysymyksiin	57
4 Poliittinen ja kielellinen tasa-arvo yhä haasteita	19	14. Lopuksi ja aluksi	62
5. Taloudellisen eriarvoisuuden poistaminen edellyttää yhteistyötä ja poliittista tahtoa	21	15. Työseminaareihin osallistuneet ja/tai kyselyyn vastanneet	63
6. Koulutus – askel kohti tasa-arvoa	27	16. Hyödyllisiä tieto- ja tutkimus-lähteitä	66
7. Lajien resursseissa, olosuhteissa ja näkyvyydessä eriarvoisuutta	32		
8. Sukupolvien tasa-arvossa kyse harrastusmahdollisuuksista, osallisuudesta ja päätöksenteosta	36		
9. Lapset tarvitsevat erilaisia kilpailemisen ja harrastamisen tapoja ja tasoja	40		

1. Johdanto

Suomen Liikunnan ja Urheilun valinta on edistää vapaaehtoistyöhön pohjautuvaa aatteellista yhdistysmuotoista toimintaa, johon perustuu lasten ja nuorten liikunnan, aikuisten harrastus- ja terveystoiminnan sekä kilpa- ja huippu-urheilun moniarvoinen toteutuminen.

Kansalaistoiminnan tunnustettuja arvoja ovat toisten auttaminen, yhdessäolo ja keskustelut, toinen toisilleen tekeminen ja toisilta oppiminen, reilu peli ja ihmisenä kasvu. Ihmisten vapaa ja tasavertainen toimeliaisuus on merkittävä voimavara yhteiskunnassa.

Reilun Pelin kantavista ihanteista ja tavoitteista on kaikkien tasavertainen oikeus liikuntaan ja urheiluun. Tosiasiassa tasa-arvo on kaiken eettisen toiminnan perusta ja edellytys. Toiminta ei ole eettistä ilman tasa-arvoa. Tämä katsaus on tehty Reilun Pelin tasa-arvoperiaatteen syventäväksi keskusteluaikoksi ja tiedostamisen työkaluksi.

SLU:n tasa-arvotyö laajeni vuoden 2003 alusta sukupuolten välisestä ja etnisestä tasa-arvosta luomaan näkemystä myös muista liikuntaan ja urheiluun liittyvistä tasa-arvokysymyksistä. Tämä katsaus on syntynyt tarpeeseen saada entistä selkeämpää kuvaa siitä, mitkä kaikki tekijät voivat olla tasa-arvon esteenä – ja millä tavoin.

Keväällä 2003 SLU:n tasa-arvovaliokunta avasi keskustelun, jonka tavoitteeksi tuli koota jäsenjärjestöjen ja keskeisten yhteistyötahojen käsityksiä laajalajisen tasa-arvon nykytilasta, tarvittavista toimenpiteistä ja niiden kiireellisyydestä. Näitä pohdittiin neljässä yhteistoiminnallisessa työseminaarissa.

Tähän mennessä esillä ovat olleet seuraavat teemat: alueellinen, etninen ja kulttuurien välinen, kielellinen, koulutuksellinen, lajien välinen, poliittinen, seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen, sukupolvien, sukupuolten, taloudellinen sekä ikään, kehitystasoon, lahjakkuuteen, terveyteen ja toimintakykyyn liittyvä tasa-arvo.

Monia näistä alueista on kehitetty jo pitkään, esimerkkinä erityisryhmien mahdollisuudet ja oikeudet harrastaa liikuntaa ja urheilua. Toisaalta lyhyt katsaus suomalaisen liikunnan ja urheilun 150-vuotiseen tarinaan osoittaa, että tasa-arvoa on edistetty laaja-alaisesti läpi liikunnan ja urheilun historian.

Tämä katsaus avaa näköaloja liikunnan ja urheilun toimintaympäristöön tasa-arvon eri tarkastelukulmista. Niukemmalle huomiolle jää, millaisia käytännön toimia on jo kehitetty nykyisiin haasteisiin.

Katsaus on tarkoitettu keskustelukäyttöön ja täydentymään kohtaamisissa, koulutuksissa ja tutkimustyössä. Sen tärkein anti on nostaa esiin erilaisia kysymyksiä ja niiden suhteita toisiinsa. Se on tehty myös työkaluksi, jonka avulla jokainen taho voi tunnistaa omia kehitystarpeitaan.

On tapana puhua liikunnasta ja urheilusta kaikille kuuluvana **katsomatta** sukupuoleen, ikään, toimintakykyyn, varallisuuteen jne. Tässä katsauksessa lähtökohdaksi on juuri **katsoa** ja nostaa esiin eri väestöryhmien tarpeita ja osallistumisen esteitä. Kun näitä tunnistetaan, voidaan myös paremmin kohdata erilaisia ihmisiä.

SLU:n tasa-arvovaliokunta

2. Mistä tasa-arvossa on kysymys?

Mitä liikuntakulttuurin toimijat tarkoittavat tasa-arvolla?

Tätä kartoitettiin ensimmäistä työseminaaria edeltävässä kyselyssä. Vastaukset voi jakaa kolmeen eri luokkaan, joista ensimmäisenä on mahdollisuuksien tasa-arvo. Sen eräs vastaaja määritteli näin:

”Kaikille mahdollisuus harrastaa liikuntaa – katsomatta ikää, sukupuolta, taloudellista asemaa, terveydentilaa jne. yksilöllisiä tekijöitä.”

Tämä on yleinen tasa-arvon määritelmä myös laajemmin yhteiskunnassa. Vastaajista suuri osa määritteli liikuntakulttuurin tasa-arvon mahdollisuusajatuksen kautta.

Toisena luokkana oli tasa-arvo, jossa mahdollisuuksien lisäksi puhutaan elämyksistä, oikeudenmukaisuudesta, sosiaalisista kontakteista ja itsensä toteuttamisesta. Enää ei olekaan kyse vain materiaalisista tai yleisistä mahdollisuuksista harrastaa liikuntaa, vaan liikunta on saanut ruumiillista, sosiaalista ja eettistä sisältöä. Myös ihmisten välinen vuorovaikutus ja tasavertainen kohtelu tulevat mahdollisuuksien rinnalle yhtä tärkeänä.

Eräs vastaaja määritteli tämän tosiasiallisen ja mahdollisuuksien tasa-arvon yhdistelmän:

”Liikunta tarjoaa kaikille onnistumisen elämyksiä, hyviä sosiaalisia kontakteja ja mahdollisuuksia toteuttaa itseään riippumatta liikunnallisesta lahjakkuudesta, varallisuudesta, sosiaalisesta asemasta, iästä, sukupuolesta tai asuinpaikasta.”

Samanlaista ajatusta tasa-arvosta kuvaa Pekka Himanen (2004) sanalla välittäminen oikeudenmukaisuuden, reiluuden ja kaikkien mukaanoton arvona. Välittäminen merkitsee kaikkien suomalaisten – globaalisti kaikkien maapallon ihmisten – yhtäläisten mahdollisuuksien

ajamista. Mahdollisuuksien lisäksi se ilmentää myös ihmisten suoraa välittämistä toisistaan.

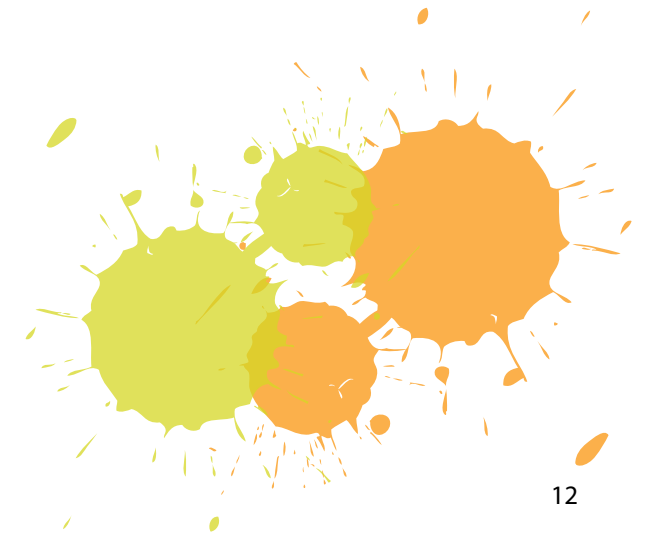
Kolmantena luokkana voi esittää tasa-arvomääritelmän, jossa ei enää puhuta mahdollisuuksista, koska ne joko oletetaan saavutetuiksi tai käsitetään vähemmän tärkeiksi kuin ns. tosiasiallinen tasa-arvo. Painopiste on tasavertaisessa kohtelussa ja vuorovaikutuksessa sekä yleisessä osallisuudessa. Silloin ei jouduta kokemaan vähättelyä, sivuuttamista, kuuntelemattomuutta ja syrjäyttämistä:

”Henkilöiden yhdenvertainen kohtelu liikuntatoiminnassa heidän sukupuolestaan, etnisestä taustastaan, terveydentilastaan, iästään, sukupuolisesta suuntautumisestaan tai muusta henkilöön liittyvästä syystä riippumatta”

”Se on sitä, että riippumatta esimerkiksi sukupuolesta, ihonväristä, poikkeavasta kielenkäytöstä ja kielestä, sosio-ekonomisesta asemasta ym. sinua kuunnellaan ja voit (pääset) osallistua liikuntaan ja urheiluun”

Nämä määritelmät ovat tuttuja myös suomalaisesta tasa-arvopoliitikasta ja -tutkimuksesta.

Poliittisesti on alettu puhua tosiasiallisesta tasa-arvosta, johon kuuluvat juuri omat kokemukset, tunteet, vuorovaikutus ja esimerkiksi ruumiillisen itsemääräämisen kysymykset. Paremmuudenmittaus ja siihen kytkeytyvä kulttuurinen ja taloudellinen arvostus kuuluvat kilpa-urheiluun. Kilpaurheilun arvoja ja menettelytapoja ei tule kuitenkaan siirtää kaikkeen liikkumiseen.

Liikuntalaissa (1054/18.12.1998) määrittellään liikuntapolitiikan yleiset tavoitteet ja säädetään siitä, miten julkinen hallinto edistää ja rahoittaa liikuntaa Suomessa.

Lain ensimmäinen pykälä sisältää tavoitteen tasa-arvon edistämistä:

Tämän lain tavoitteena on edistää liikuntaa, kilpa- ja huippu-urheilua sekä niihin liittyvää kansalaistoimintaa, edistää väestön hyvinvointia ja terveyttä sekä tukea lasten ja nuorten kasvua ja kehitystä liikunnan avulla.

Lisäksi lain tavoitteena on liikunnan avulla edistää tasa-arvoa ja suvaitsevuutta sekä tukea kulttuurien moninaisuutta ja ympäristön kestävästä kehitystä.

Lain tasa-arvotavoite koskee periaatteessa kaikkea liikuntalain nojalla rahoitettavaa toimintaa.

3. Kylät ja kaupungit etelässä ja pohjoisessa – erilaisia tasa-arvo-ongelmia

Alueellisessa tasa-arvossa on kysymys siitä, millaiset mahdollisuudet ihmisillä on eri puolilla Suomea käyttää alueellisia liikuntapalveluja, joita tarjoavat kunnat, erilaiset alueorganisaatiot – esimerkiksi SLU-alueet – ja liikuntaseurat yhdessä tai erikseen.

Suomalainen yhteiskunta keskittyy kasvukeskuksiin ja suuralueista Etelä-Suomeen. Samalla haja-asutusalueiden ja pienten kaupunkien kehitys heikkenee. Varsinkin nuori ja koulutettu väestö siirtyy pois maaseudulta. Tämä asettaa haasteita sekä maaseudulle että kaupunkeihin. Sosiaalibarometrin (2003) mukaan kuntien sosiaalitaloudellinen kehitys on eriytynyt huomattavasti. Sosiaalibarometrin (2010) mukaan myös sosiaali- ja terveydenhuollon palvelurakenteet ovat monimutkaistuneet ja sosiaalipalvelut osin hajaantuneet kunta- ja palvelurakennemuutosten myötä. Kahdenkymmenen vuoden aikana suurten väestöryhmien hyvinvointi on kohentunut, kun puolestaan vaikeista sosiaalilista ongelmista kärsivien asema on heikentynyt. Kuntien yhteistyö sekä seudullinen ja useiden toimijoiden verkostoituminen ovat tärkeitä kehityssuuntia.

Kunnalliset liikuntatoimet ovat ratkaisevassa asemassa ihmisten liikunnallisen elämäntavan edistämässä. Ne luovat keskeiset olosuhteet sekä omaehtoiselle että seuroissa tapahtuvalle liikunnalle avustamalla liikuntaseuroja ja rakentamalla ja ylläpitämällä liikuntapaikkoja. Kunnat ovat eriytyneet talouden, liikuntapaikkaverkoston monipuolisuuden ja käyttöpolitiikan suhteen. Kuntien ja maakuntien hyvinvointiohjelmiin tulee sisällyttää liikunnan merkitys ja arvo kuntalaisten terveyttä edistävänä ja pitkällä aikavälillä kustannuksia säästävänä toimintana. Tähän

mennessä noin viidesosa kunnista on sisällyttänyt terveystuokunnan osaksi hyvinvointiohjelmaansa.

Suomessa on noin 30 000 liikuntapaikkaa, yksi 175 asukasta kohden. Liikuntalain mukaan niiden tulee palvella laajoja väestöryhmiä. Lähiliikuntapaikat ovat yleiseen kunto- ja terveystuokuntaan tarkoitettuja paikkoja, jotka ovat monipuolisia, ympärivuotisia ja vapaasti käytettävissä. Eritoten aikuisten liikunnan harrastaminen on pääosin järjestäytymätöntä ja omaehtoista, jolloin kunnan luomat edellytykset ovat olennaisia: uimahallit, kevyen liikenteen väylät, luontopolut jne.

Kansallisen Liikuntatutkimuksen (2005–2006) mukaan alueelliset erot eri ikäisten ihmisten liikuntaharrastuneisuudessa ovat pieniä tarkasteltiinpa asiaa maantieteellisesti tai paikkakuntatyyppin mukaan. Maaseutumaisissa kunnissa on kuitenkin hieman enemmän liikuntaa harrastamattomia.

Terveystuokuntaa koskevan tutkimuksen mukaan maaseudun asukkaat ja vähiten koulutetut kokevat liikkumismahdollisuutensa muita useammin huonoiksi. Pikkukaupungeissa asuvat arvioivat liikkumismahdollisuutensa hyväksi yli kaksi kertaa yleisemmin kuin maaseudulla asuvat (Ståhl 2003).

Liikuntasosiologi Hannu Ikonen jakaa Suomen liikuntakulttuurin osalta kolmeen alueeseen: **Syrjä-Suomesta** joko puuttuu liikuntahallinto täysin tai se on heikko. Kansalaisjärjestötoiminta on enintään pienimuotoista. **Väli-Suomen** pienissä kaupungeissa ja suurissa kunnissa edellytykset ovat hyvät. Liikuntapalveluja tarjoavat kunta, järjestöt ja kaupalliset markkinave-toiset palvelut.

Ruuhka-Suomessa – suurimmissa kaupungeissa ja pääkaupunkiseudulla – on puutetta sekä edullisista tiloista että ohjaajista ja valmentajista. Kun maaseudulla resurssipula koskee erityisesti ikääntyviä, kohdistuu se suurkaupunkialueilla lapsiin, nuoriin ja syrjäytyneisiin. Maksukykyisille sen sijaan tarjotaan Ruuhka-Suomessa monenlaisia liikuntamahdollisuuksia.

Alueellinen tasa-arvo nähdäänkin moniosaisena haasteena, jossa jako pelkkään rikkaaseen etelään ja köyhään pohjoiseen tai itään ei välttämättä kerro todellisista harrastusmahdollisuuksista paljonkaan. Esimerkiksi mitattu välimatka kotoa liikuntapaikkaan ei vielä kerro matkaan käytetystä ajasta, matkan turvallisuudesta tai siitä, onko liikuntapaikasta ylipäänsä saatavissa harjoitusvuoroa.

Opiskelijoiden liikunnan edellytykset vaihtelevat eri puolilla Suomea kunnasta ja oppilaitoksesta riippuen. Niillä paikkakunnilla, joilla oppilaitokset eivät pidä yllä liikuntapalveluja, opiskelijoiden liikuntamahdollisuudet riippuvat kunnan liikuntatoimesta ja kunnan tahdosta panostaa opiskelijoiden liikkumiseen ja terveyteen (Starck 2004).

Asuinpaikalla on väliä myös liikuntavammaisille. Kasvukeskuksissa – yli 50 000 asukkaan kunnissa – erityisliikunta on monipuolista, liikuntapaikat varmimmin esteettömiä ja lähellä käyttäjiä, ja pääsy yleisiin liikuntaryhmiin koetaan helpommaksi. Maaseudulla ja pienissä kunnissa välimatkat taas ovat pitkiä ja tarjonta suppeampaa sekä avustaja- ja kuljetuspalvelut riittämättömiä (Piispanen 2003).

Perinteisesti suomalainen liikuntajärjestelmä on perustunut alueellisuudelle, piiri- ja myöhemmin alueorganisaatioille. Alueellisen tasa-arvoisuuden turvaaminen korostamalla alueiden omaleimaisuutta riittävistä peruspalveluista tinkimättä lienee ainut toimiva keino haja-asutusalueiden eriarvoistumiskehityksen pysäyttämiseksi tai edes hidastamiseksi.

Urheilu – varsinkin huippu-urheilu – nähdään usein alueellisen ja paikallisen identiteetin vahvistajana. Opetus- ja kulttuuriministeriön huippu-urheilutyöryhmän muistiossa (2004) todetaankin, että urheilu voi parhaimmillaan olla merkittävä vetovoimatekijä haettaessa paikkakunnalle positiivista näkyvyyttä sekä markkina- ja julkisuusarvoa.

Alueellinen tasa-arvo on osana Suomen Kuntaliiton sivistyspoliittisessa kannanotossa ja ohjelma-asiakirjassa Sivistyksen Suunta (2002). Siinä todetaan, että kaavoituksella voidaan turvata riittävät vapaa-aikaalvelut

kuntalaisille suunnitteleamalla keskeiset lähi- ja arkiliikunnan peruspalvelut päivittäisen toimintaympäristön läheisyyteen. Lisäksi kuntien alueyhteistyön merkitys korostuu erityisesti suurten liikuntapaikkojen, virkistys- ja ulkoilualueiden suunnittelussa, rakentamisessa ja käytössä.

Alueellisen tasa-arvon edistämiseksi kehittämissuunnitelmat ja toteutukset tulee sovittaa alueen kokonaisviitekehykseen. Maamme alueelliset erot vaikuttavat esimerkiksi liikunnan peruspalveluiden sisältöön luonnonolojen, väestön ja muiden piirteiden mukaan.

VÄHÄN LIIKUNTAMAHDOLLISUUKSIA TAAJAMIEN SUURISSA KOULUISSA

- kolmasosa ala-asteen koulupihojen liikunta- ja leikkipaikoista vaatii kunnostamista
- niissä on vähemmän kuin seitsemän erityyppistä, vähintään kohtalaisessa kunnossa olevaa liikunta- ja toimintapaikkaa tai välinettä
- ongelma koskettaa noin tuhatta koulupihaa ja 120 000 lasta
- liikuntamahdollisuuksien vähäisyys vaivaa erityisesti kaupunkien ja taajamien suuria kouluja
- liikuntamahdollisuuksiltaan huonoksi arvioituja koulupihoja on Lapin ja Oulun lääneissä hieman muita läänejä enemmän
- viidesosasta kouluista puuttuvat koululiikuntaan tarvittavat liikuntapaikat koulupihalta tai koulun läheisyydestä
- koulupihat ovat lasten päivittäisiä toimintaympäristöjä, joten niiden tarjoamalla liikuntamahdollisuuksilla on suuri merkitys lasten liikunnan edistämiseksi

Lähde: Nuoren Suomen valtakunnallinen Koulupihojen liikuntaolosuhteet -tutkimus, SLU, Liikunnan ja Urheilun Maailma 9/04

4. Poliittinen ja kielellinen tasa-arvo yhä haasteita

Poliittisella ja kielellisellä tasa-arvolla tarkoitetaan, että liikunta ja urheilu ovat tasa-arvoinen toimintaympäristö erilaisia poliittisia näkemyksiä edustaville, eri sosioekonomisista taustoista tuleville tai eri kieli-ryhmiin kuuluville.

Liikunnan ja urheilun 150-vuotisessa tarinassa (SLU 2003) kuvataan poliittisen järjestäytymisen heijastumista liikuntaan ja urheiluun jo varhaisessa vaiheessa, esimerkiksi suojeluskuntalaisena järjestäytymisenä tai työväen joukkovoiman näyttöinä. Juuri itsenäistyneellä valtiolla oli selvä intressi liikuntaan ja urheiluun, liikuntakasvatukseen, sotakuntoon ja terveyteen. Huippu-urheilun saavutuksilla nähtiin merkittävä rooli kansallisen identiteetin rakentamisessa. Samaan aikaan suomalainen yhteiskunta ja urheilumaa- ilma olivat kuitenkin jakautuneet luokan, kielen ja sukupuolen mukaan.

Suomen Valtakunnan Urheiluliitto SVUL, Työväen Urheiluliitto TUL ja ruotsinkielinen CIF lakkasivat keskusjärjestöinä olemasta, kun Suomen Liikunta ja Urheilu perustettiin vuonna 1993. Ne edustivat ja edustavat SVUL:oa lukuun ottamatta vieläkin omia kansanosiaan, poliittisesti ja kielellisesti jakautunutta Suomea.

Ruotsinkielisten liikuntajärjestöjen katto-organisaation Finlands Svenska Idrottin (FSI) piiriin kuuluvat muun muassa hiihto, yleisurheilu, uinti, voimistelu, suunnistus, ammunta, voimannosto ja pyöräily. Näiden lajien FSI:iin kuuluvat seurat saavat palveluja ruotsin kielellä. Kyseisten lajien FSI-jaostot ovat tiiviissä yhteistyössä lajiliittojensa kanssa. FSI:iin kuuluvat seurat ovat tänä päivänä vahvasti kaksikielisiä. Poikkeuksena ovat ahvenanmaalaiset seurat. Vahvoja kaksikielisiä lajeja, jotka eivät kuulu FSI:iin, ovat esimerkiksi ratsastus, salibandy, käsipallo ja purjehdus.

FSI:n piirissä on käyty keskusteluja lajikirjon laajentamisesta ja järjestön roolin vahvistamisesta käsittämään ruotsinkielisen urheiluväen palve-

luja. Ruotsinkielisen palvelupisteen puuttuminen on selvä heikkous; ruotsinkielisiä ei ole voitu huomioida kaikilta osin riittävästi. Ajoittain on myös käyty keskusteluja ruotsinkielisen toiminnan koordinoinnista ja palvelujen tuottamisesta Suomen Liikunta ja Urheilu ry:n - Finlands Idrott rf:n suojissa.

Taloudellisen ja poliittisen tasa-arvon mekaaninen erottaminen toisistaan on ongelmallista. Poliittiset liikkeet ovat Suomessa ja muissa maissa syntyneet juuri siksi, että niillä on erilaisia käsityksiä taloudellisesta, sosiaalisesta ja sivistyksellisestä tasa-arvosta.

Liikunnallisen, taloudellisen, sivistyksellisen ja sosiaalisen tasa-arvon toteutumista liikuntakulttuurissa voidaan syvällisesti korjata vain poliittisen päätöksenteon kautta siten, että samalla puututaan koko yhteiskunnan rakenteisiin. Tähän kehitykseen liikuntajärjestöt ovat vaikuttamassa yhdessä muiden toimijoiden kanssa.

Selvitysten mukaan liikuntaseuroissa vapaaehtoisina toimivat kuuluvat yhä enemmän ns. hyvin toimeentuleviin suomalaisiin. Liikuntatutkimuksen (2005–2006) mukaan lähes puolet vapaaehtoisjoukosta on toimihenkilöitä ja johtajia. Keskimääräistä paremmin koulutettu ja ansaitseva tarkastelee asioita pitkälti omasta näkökulmastaan, jolloin heikommin toimeentulevien ongelmat eivät välttämättä tule ensimmäisenä esiin. Seuroihin saattaa rakentua myös lähtökohdiltaan ”keskiluokkaisia” toimintamalleja, jolloin esimerkiksi työttömien on vaikea tulla mukaan toimintaan.

Hyvin toimeentulevilla seuratoimijoilla saattaa lisäksi olla paremmat mahdollisuudet luoda verkostoja ja vaikutuskanavia poliittisiin päätöksentekijöihin. Erilaisten poliittisten näkemysten vaikuttavuus liikuntapolitiikassa taas näkyy esimerkiksi kunnallisessa arkiliikkumisen edellytysten rakentamisessa.

5. Taloudellisen eriarvoisuuden poistaminen edellyttää yhteistyötä ja poliittista tahtoa

Taloudellinen tasa-arvo liikunnassa ja urheilussa tarkoittaa, että turvataan liikunnan harrastamismahdollisuudet jokaiselle varallisuudesta riippumatta.

Eriarvoisuus, turvattomuus ja köyhyys ovat lisääntyneet Suomessa viime vuosina. Jopa yli 10 prosenttia lapsiperheistä – yli 150 000 lasta – elää köyhyysrajan alapuolella (www.thl.fi). Perheiden maksukyky vaikuttaa yhä enemmän tasavertaisiin mahdollisuuksiin harrastaa liikuntaa. Väestötasolla köyhillä lapsilla on havaittu olevan huonompi terveys ja heikompi koulumenestys kuin muilla.

Taloudellinen eriarvoisuus nousi voimakkaasti esille sekä työseminareissa että kyselyssä. Suomalainen kolminapainen liikuntajärjestelmä, jossa julkinen valta on vastannut pääosin tiloista, kansalaisjärjestöt toiminnasta ja yritykset vähemmässä määrin kummastakin, on toiminut viime vuosikymmenelle asti niin, ettei varallisuus ole sanottavasti määrittänyt ihmisten liikunta- ja urheilumahdollisuuksia.

Julkisen talouden lama, kustannustietoisuus, välineiden, tilojen sekä valmennuksen ja ohjauksen maksullisuus ovat johtaneet siihen, että monien lajien kustannukset ovat kohonneet. Myös tuomarimaksuja on viime vuosina ulotettu yhä nuorempiin ikäluokkiin. Lisäksi tulevat matkakustannukset sekä yhä laadukkaammat ja kalliimmat liikuntavälineet ja -varusteet (Puronaho et al. 2002).

Kohonneet kustannukset kaventavat eri väestöryhmien mahdollisuuksia harrastaa liikuntaa. Kun yli 40 prosenttia alle 19-vuotiaista suomalaisista harrastaa urheiluseurassa, etenkin lapsiperheiden kukkarolla käydään yhä useammin.

Harrasteliikunnan hinta on kohtuullinen valtaosassa lajeista, mutta kilpaurheilussa kustannukset nousevat helposti moninkertaisiksi. Nousupaine koskee erityisesti murrosikäisiä ja varttuneempia nuoria, kun harrastamisen intensiteetti nousee ja valtakunnallinen kilpailutoiminta laajenee.

Perheen taloudellisella tilanteella on suora yhteys lasten ja nuorten liikunta-aktiivisuuteen (Kantomaa, Tammelin & Taanila 2004). Aktiivisesti liikuntaa harrastavia nuoria on korkean tuloluokan perheissä enemmän kuin alimman tuloluokan perheissä. Myös osallistuminen urheiluseuran toimintaan on yleisempää varakkaampien perheiden nuorilla. Lähes viidennes urheilun julkisuuskuvatutkimukseen vastanneista arvioikin lasten ja nuorten urheilun olevan liian kallista. Myös kuntoilun kalleus nousi esiin (Ilmanen, Itkonen, Matilainen & Vuolle 2004).

Tasa-arvokysymykseksi varallisuus muuttuu käytännössä silloin, kun nuori joutuu joko lopettamaan kalliin harrastuksen tai hänen vanhempansa estävät sen aloittamisen. Todennäköistä on, että maksujen kanssa tuskailevia vanhempia – yksinhuoltajia, työttömiä, monilapsisia – on yhä enemmän, eikä tämä häpeiltäväkin asia pääse nousemaan julkiseen keskusteluun. Lapsen tai nuoren tulisi voida harrastaa lajia, josta pitää, riippumatta vanhempien maksukyvyistä.

Toisaalta on kysymys myös lajien tulevaisuudesta: onko millään lajilla varaa menettää yhtään harrastajaa sen takia, ettei hänellä ole varaa lajiin? Kolmanneksi on kyse kansanterveyden edistämisestä ja hyvinvointivaltion kyvystä ja halusta tukea nuorison kehitystä tasapainoisiksi ja tasa-arvoisiksi kansalaisiksi.

Myös valtion liikuntaneuvosto on osoittanut huolensa siitä, että kustannusten kohoaminen lisää nuorten syrjäytymisriskiä. Tämän kehityksen seurauksia yhteiskunta joutuu maksamaan jatkossa. Taloudellinen eriarvoisuus ei kosketa ainoastaan lasten ja nuorten harrastusmahdollisuuksia, vaan yhtä tärkeää on huomioida myös heidän vanhempansa, opiskelijoiden, eri-ikäisten vammaisten sekä vähävaraisten ikääntyneiden ja eläkeläisten liikuntamahdollisuudet.

Opiskelijoiden mahdollisuudet edullisiin ja kattaviin liikuntapalveluihin vaihtelevat suuresti paikkakunnasta riippuen. Hinta asettuu liikuntapalveluiden käytön esteeksi erityisesti yksityisissä liikuntapalveluissa, jos muita vaihtoehtoja ei ole. Opiskelija-alennuksetkaan eivät aina takaa hintoja, joihin kaikilla opiskelijoilla olisi varaa.

Huokeisiinkin harrastuksiin osallistumisessa äitien liikuntaa voi estää lastenhoidon puuttuminen liikunnan aikana.

Vanhempien hyvinvointi on edellytys lasten hyvinvoinnille. Kotitaloustyyppejä tarkasteltaessa köyhyys paikantuu erityisesti yksinhuoltajiin (Kuivalainen 2004). Yhden vanhemman perheitä on Suomessa noin 120 000, eli joka viides lapsiperhe. Näistä noin 87 prosenttia on äidin ja lasten muodostamia perheitä. Erityisesti pienituloisten naisten liikuntamahdollisuuksiin tulisi kiinnittää huomiota. Usein lähivanhemman talous romahtaa pysyvästi eron myötä, eikä omaan tai lasten aiempaan harrastukseen ole enää varaa. Huokeisiinkin harrastuksiin osallistumisessa äitien liikuntaa voi estää lastenhoidon puuttuminen liikunnan aikana.

Huippu-urheilun kansainvälisessä kehityksessä pysyminen edellyttää lajista riippumatta yhä suurempia henkilö- ja talousresursseja huippuvalmennukseen. Opetus- ja kulttuuriministeriön huippu-urheilutyöryhmän (2004) mukaan yhä enemmän kustannuksia aiheuttavat esimerkiksi mahdollisimman hyvien harjoitteluolosuhteiden järjestäminen, lajin välineistön kehittyminen ja oma kehitystyö, kilpailukalenterin tiivistyminen sekä huolto- ja tukitoimien tarpeen lisääntyminen.

Opiskelevien urheilijoiden taloudellista tilannetta selvittäneen opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmän mietinnön (2004) mukaan urheilijoilla saattaa olla toimeentulo-ongelmia jopa muita opiskelijoita enemmän: opintotuki ei riitä kattamaan kaikkia opiskelusta ja elämisestä aiheutuvia kustannuksia eikä urheilijoilla ole opiskelun ja valmentautumisen ohella aikaa työssä käymiseen. Urheilusta aiheutuu kustannuksia, joita urheilujärjestöjen valmennustuet eivät välttämättä kata, eikä valmennustukia edes riitä kaikille huipulle pyrkiville. Lisäksi täysipainoinen valmentautuminen voi hidastaa opintoja niin, ettei yleinen opintotuki riitä koko tutkinnon suorittamiseksi.

Opetus- ja kulttuuriministeriön huippu-urheilutyöryhmän mukaan vain pieni osa suomalaisista huippu-urheilijoista tulee taloudellisesti hyvin toimeen. Lisäksi eri lajien huippu-urheilijat ovat eriarvoisessa asemassa: Suuremmissa lajeissa korvataan matkakustannukset arvokisoihin, pienemmissä taas osa jää urheilijan kustannettavaksi. Yksilölajeissa ei ole taloudellisesti merkittäviä eroja miesten ja naisten välillä. Joukkuepal-

loilulajeissa sen sijaan naisurheilijoiden taloudelliset edellytykset ovat rajatummat.

Taloudellinen tasa-arvo on myös sukupuolikysymys, kun verrataan eri lajien saamaa julkista tukea. Kun naiset liikkuvat useammin omatoimisesti, miehiä vähemmän seuroissa ja liittojen piirissä, he eivät pääse yhtä usein julkisen tuen piiriin, kun valtion tuki kanavoidaan järjestöjen kautta.

Yhteiskunta on investoinut niukalti sellaisiin lajeihin, joiden pääharrastajakunta muodostuu tytöistä ja naisista. Esimerkiksi ratsastuksen, tanssin ja aerobacin tarjonnasta suuri osa on kaupallista. Jopa 74 prosenttia yksityisten liikuntapalvelujen yritysten asiakkaista onkin naispuolisia (Liikuntatutkimus 2001–2002). Uudempien tietojen mukaan (Liikuntatutkimus 2009–2010) miesten osuus yritysten asiakkaina suhteessa urheiluseuroissa harrastamiseen on noussut 8 vuoden aikana kahdesta prosentista 10 prosenttiin, kun puolestaan naisten vastaava osuus on kivunnut 6 prosentista 20 prosenttiin. Yksityinen palvelu on oletettavasti kalliimpaa, koska rakentamis- tai käyttökustannusten julkinen tuki ei kevennä sen kustannuksia.

Useat liikuntavaikuttajat ovatkin viime vuosina kuuluttaneet naisia palvelevien julkisten lähiliikuntapaikkojen tarvetta. Olisi tärkeä selvittää, millä tavoin kunnat voivat tukea sukupuolten tasa-arvoa edistäviä liikuntapalveluja. Voisiko yksityisten palvelujen käyttäjillä vaihtoehtojen puuttuessa olla etunaan esimerkiksi liikuntaseteli?

URHEILUN RAHAT TULEVAT HARRASTAJILTA

- liikunnan ja urheilun rahoittajat suuruusjärjestyksessä ovat kotitaloudet, kunnat, seurat, sponsorit ja valtio
- aikuinen suomalainen osti liikuntapalveluja, -välineitä ja käytti liikuntaan liittyviin matkoihin vajaa 340 euroa vuonna 2001
- Kansallisen liikuntatutkimuksen (2009–2010) mukaan suomalaiset aikuiset arvioivat käyttävänsä liikuntaharrastuksiinsa yhteensä keskimäärin 570 euroa

- miehet sijoittavat liikuntaharrastuksiinsa lähes kaksi kertaa naisten käyttämän summan
- pääkaupunkiseudulla rahaa kului yli puolitoista kertaa enemmän kuin muualla
- suuri osa seuroista saa kunnilta pientä taloudellista tukea nuorisotoimintaan
- seurat hankkivat vuosittain 400–450 miljoonaa euroa vanhemmilta, varainhankinnalla ja yhteistyökumppanisopimuksilla
- kunnat käyttävät vuosittain liikuntaan yli 100 euroa asukasta kohden
- työpaikkaliikuntaan investoidaan keskimäärin 173 euroa työntekijää kohden vuosittain

Kunnalliset liikuntatoimet ovat ratkaisevassa asemassa väestön liikunnallisuuden edistämiseksi, koska ne luovat keskeiset olosuhteet sekä seuroissa tapahtuvalle että omaehtoiselle liikunnalle avustamalla liikuntaseuroja ja rakentamalla liikuntapaikkoja. Kunnat järjestävät myös ohjattua liikuntaa.

Eri puolilla maata toimivat liikuntaseurat on keskenään eri asemassa kuntien eriytyneen talouden, liikuntapaikkarakentamisen ja tilojen käyttöpoliittikan takia. Tärkein julkinen tuki seuroille on liikuntapaikat. Lapsille ja nuorille on tarpeen turvata liikunnan harrastamisen mahdollisuudet maksutta tai edullisesti ja järkevään aikaan. Osa kunnista on poistanut liikuntapaikkamaksut alle 18-vuotiailta, kun taas toiset ovat korottaneet hintoja ja vähentäneet seura-avustuksia heikentyneen kuntatalouden vuoksi.

Työseminaareissa keskusteltiin mahdollisuudesta luoda tarveharkintainen ja helppo järjestelmä, jolla kunnat takaisivat jokaiselle nuorelle mahdollisuuden harrastaa liikuntaa ja urheilua riippumatta perheen maksukyvyistä. Järjestelmä voisi tietysti koskea koko väestöä eli kyseessä olisi jonkinlainen sosiaalinen liikuntatakuu.

Urheiluseuroissa tarvitaan myös tavoitteiden kohtuullistamista, yhteissuunnittelua sekä asenteiden tarkistusta maksuihin. Seurojen omaa

varainhankintaa on viime aikoina edistetty muun muassa arpajaisilla. SLU:n järjestämät arpajaiset tuottivat vuoden 2004 aikana seuroille miljoona euroa. Vuoden 2010 tavoitteena on nostaa seurojen voitot jo yhteensä 1 250 000 euroon. Vuonna 2009 veikkausvoittovaroista alettiin myös myöntää urheiluseuroille seuratoiminnan kehittämistukea.

Lajiliitot ovat myös kehittäneet toimintaansa harrastajien kustannusten alentamiseksi esimerkiksi sääntömuutoksien ja arvioimalla kilpailujärjestelmänsä uudelleen seuratalouden lähtökohdista. Lajiliittoja kannustetaan myös yhteistyöhön, jotta taloudelliset syyt eivät estäisi harrastamasta useaa lajia samanaikaisesti.

Taloudellisen tasa-arvon turvaaminen edellyttää monen tahon yhteistyötä ja kenties jopa valtion, kuntien ja liikuntajärjestöjen eräänlaista yhteiskuntasopimusta siitä, miten liikunta pidetään tasavertaisesti ja innostavasti kaikkien kansalaisten saatavilla.

TALOUDELLINEN ERIARVOISUUS ON LISÄÄNTYNYT SUOMESSA

- yli 10 % lapsiperheistä (yli 150 000 lasta) elää köyhyysrajan alapuolella
- lapsiperheiden köyhyys on lisääntynyt lähes kolminkertaiseksi vuodesta 1995 koskettaen työttömien, vajaatyöllistettyjen ja työuran alkuvaiheissa olevien lapsiperheitä
- toimeentulotuen saajia oli 6,4 % Suomen väestöstä vuonna 2008
- yksinhuoltajatalouksista toimeentulotuen saajia oli 23,4 % vuonna 2008
- suurin toimeentulotukea saava ryhmä on yksinasuvat (71 % tuensaajista)
- toimeentulotukea saavissa perheissä oli runsaat 118 000 lasta vuonna 2000
- lapsilisien ostovoima on selkeästi heikentynyt vuodesta 1990
- yhden syrjäytyneen nuoren elinkaaren kustannukset saattavat nousta miljoonaan euroon

Lähteet: Väestöliitto, Stakes ja Kuntaliitto

6. Koulutus – askel kohti tasa-arvoa

Kouluksellista tasa-arvoa voidaan tarkastella liikunnassa ja urheilussa monista eri näkökulmista:

- koulutuksen yhteys liikunta-aktiivisuuteen ja terveyteen
- liikunnan asema eri oppilaitoksissa eli tasa-vertainen oikeus liikuntakasvatukseen
- eri järjestöjen toimijoiden mahdollisuudet ohjaaja- ja valmentajakoulutukseen
- aktiiviurheilijoiden perus- ja ammatillisen koulutuksen turvaaminen
- eri väestöryhmien mahdollisuudet hakeutua liikunnan ammatilliseen koulutukseen

Kouluksellista epätasa-arvoa ei ole helppo nähdä, koska usein ajatellaan, että Suomessa jokaisella on mahdollisuus saada koulutusta suhteellisen edullisesti. Koulutus säteilee kuitenkin monin tavoin liikuntaan ja urheiluun.

Koulutus liittyy liikunta-aktiivisuuteen ja terveyteen

Koulutuksen suhde terveyteen on kiistaton: pitkän koulutuksen saaneet ovat selvästi terveempiä, ja heidän elintapansa ovat terveellisempiä kuin perusasteen koulutuksen saaneilla.

Koulumenestys ja kouluttautuminen ovat aikuisuuden liikunta-aktiivisuudelle jopa tärkeämpiä tekijöitä kuin lapsuuden sosioekonominen

perhetausta (Tammelin 2004). Toisaalta, matalasti koulutetut pitävät liikkumismahdollisuuksiaan heikkoina kolme kertaa yleisemmin kuin yliopiston tai korkeakoulun käyneet (Ståhl 2003). Urheilun julkisuuskäytännön tutkimus taas kertoo, että urheilun ja liikunnan vapaaehtoistoimijat ovat keskivertoa enemmän kouluja käyneitä (Ilmanen, Itkonen, Matilainen & Vuolle 2004).

Tässä katsauksessa yhdeksi koulutuksellisen tasa-arvon kysymykseksi nouseekin, miten voidaan kannustaa heikon peruskoulutuksen saaneet henkilöt aktiiviseen liikunnan harrastamiseen ja/tai ohjaamaan ja valmentamaan seuroissa. Tavoitteen saavuttamiseksi tarvitaan kiinteää yhteistyötä sosiaali- ja terveyssektorin kanssa.

Liikunta eri oppilaitosten koulutuksessa eli tasavertainen oikeus liikuntakasvatukseen

Koulutuspolitiikan vastuu liikunnan opettamisesta on tasa-arvokysymys. Peruskoulun liikuntatunnit ovat käyneet vähiin. Koulussa tulisi luoda perustaidot, pohja kunnolle sekä myönteinen asennoituminen liikkumiseen. Jos tätä perustaa ei saada, liikunnan harrastaminen toteutuu harvoin myöhemmässä vaiheessa. Syrjäytymisvaarassa olevat saattavat ilman koululiikuntaa jäädä täysin vaille liikuntamahdollisuuksia sekä osin taitoja vaikuttaa omaan terveyteensä ja toimintakykyynsä.

Koulupäivään voi sisällyttää liikuntaa oppituntien lisäksi välitunneilla, kerhoissa sekä aamu- ja iltapäivätoiminnassa. Välitunneissa on valtavat mahdollisuudet, sillä peruskoulun aikana lapsi viettää 2000 tuntia välitunnilla, mutta liikuntatunneilla vain 600 tuntia.

Koululais- ja opiskelijaliikunnan järjestöt ovat viime aikoina herättäneet keskustelua koulutusjärjestelmän vastuusta terveyden ja toimintakyvyn edistämiseksi liikunnan avulla kaikilla opintoasteilla – niin peruskoulussa, lukiossa, ammatillisissa oppilaitoksissa kuin korkeakouluissakin. Näin tieto- ja taitopääoman lisäksi kehitettäisiin ennalta työkykyisyyttä edistäviä oppisisältöjä. Koulutusjärjestelmän kautta tavoitetaan tehokkaimmin ikäluokka.

Tällä hetkellä liikunta ei sisälly korkeakouluopintoihin lukuun ottamatta muutamaa poikkeusta ammattikorkeakoulusektorilla sekä Jyväskylän yliopistoa, jossa voi suorittaa liikunnan yliopisto-opintoja. Liikuntaopin-

tojen puuttuminen on ongelmallisinta niissä tutkintokokonaisuuksissa, jotka valmistavat esimerkiksi liikuntaneuvontaa, ohjaamista tai motoristen taitojen arviointia edellyttäviin ammatteihin (esim. fysioterapeutit, toimintaterapeutit ja terveydenhoitajat).

LIIKUNTA ERI OPPILAITOKSISSA

- peruskoulussa liikuntaa on kaikille yhteisenä aineena 18 vuosiviikkotuntia eli vähintään kaksi oppituntia viikossa
- lukiossa pakollisia liikunnan kursseja on kaksi; syventävinä opintoina liikuntaa on tarjottava vähintään kolme kurssia
- ammatillisessa peruskoulutuksessa liikuntaa kaikille yhteisenä on yksi opintoviikko eli 38 oppituntia
- korkeakouluissa liikunta ei yleensä sisälly kaikille yhteiseen opetukseen, mutta useimmat yliopistot ja jotkut ammattikorkeakoulut tarjoavat opiskelijoille vapaa-ajan liikuntaa

Lähde: Opetus- ja kulttuuriministeriö

Eri järjestöjen mahdollisuudet ohjaaja- ja valmentajakoulutukseen

Suomessa lajiliitot vastaavat valmentajien ja ohjaajien vapaaehtoisuuskoulutuksesta tasoilla I–III, kukin omilla voimillaan ja itsenäisesti. Lajiliittojen erilaisuuden takia koulutuksen laatu ja määrä vaihtelevat huomattavasti lajien välillä. Koulutus on varsinkin pienemmissä liitoissa heikentynyt sekä koulutuksen kallistumisen että osallistujien puutteen vuoksi. Suuremmat lajit taas ovat viime vuosina rakentaneet omia koulutusjärjestelmiä.

Epätasa-arvo lajien kesken lisääntyy, kun suuremmat ja rikkaammat liitot pystyvät kouluttamaan laajemmin ja laadukkaammin ohjaajiaan ja näin myös kehittämään toimintaansa paremmin kuin pienillä resursseilla toimivat liitot. Tätä asiaa kannattaisi pohtia vakavasti, kun yhteiskunnan

tukea liikunta- ja urheilujärjestöille suunnataan. Lisääkö nykyinen tukipolitiikka järjestöjen eriarvoisuutta koulutusmahdollisuuksien suhteen? Miten heikommin resursoitujen lajiliittojen supistuva järjestökoulutus vaikuttaa niiden toimintaan ja sitä kautta lajien harrastajiin?

Suomen valmentajat ry:n johdolla valmistunut valmentaja- ja ohjaajakoulutuksen selvitystyö (2004) tuo esiin yhtenäistetyn koulutusjärjestelmän tarpeen ja johti valmentaja- ja ohjaajakoulutuksen kehittämistyöhön. Myös isoilla lajeilla on halua tiiviimpään lajien väliseen yhteistyöhön. Perusajatuksena on luoda valmentaja- ja ohjaajakoulutukseen yhteinen tukipalvelu, joka auttaa jokaista lajia sen tarpeista käsin, synnyttää lajien välistä yhteistyötä ja antaa uusia voimavaroja lajien valmentaja- ja ohjaajakoulutukseen.

Aktiiviurheilijoiden koulutuksen turvaaminen

Urheilevilla nuorilla sekä tavoitteellinen valmentautuminen että vaativa opiskelu sijoittuvat samaan elämänvaiheeseen. Tästä aiheutuu ristiriitoja ja paineita ajankäyttöön, jaksamiseen ja motivaatioon. Urheilulukiot ja joissakin lajeissa erityisesti urheilijoille järjestetyt ammatilliset opinnot ovat helpottaneet tätä tilannetta jonkin verran. Jotta aktiivisesti urheilevat ja kilpailevat nuoret olisivat muiden nuorten kanssa tasavertaisessa tilanteessa perus- ja jatko-opintojen suhteen, tulisi opiskelun ja urheilun vaatimuksia sovittaa entistä paremmin yhteen. Valmennusprosessiin ja sen tavoitteisiin tulee sisällyttää urheilijan sijoittuminen yhteiskuntaan aktiiviuran jälkeen. Koulutusjärjestelmänkin on otettava huomioon huippu-urheilijoiden opiskeluun liittyvät erityispiirteet. Näin voidaan turvata aktiiviuran jälkeistä elämää.

Mahdollisuudet hakeutua liikunnan ammatilliseen koulutukseen

Liikunta-alan ammatti- ja järjestökoulutuksen kehittäminen oli voimakaimmillaan 1960- ja 1970-luvuilla, kun liikuntatieteellinen tiedekunta perustettiin ja urheiluopistojärjestelmä vakiinnutettiin. 1980- ja 1990-luvuilla rakennettiin paljon, ja liikunnanohjaajakoulutus muuttui ammatikorkeakoulutasoiseksi. Koko liikunta-alan ammatillinen koulutus on laajentunut, mikä on myös lisännyt yhteiskunnallista tasa-arvoa, kun eri

puolille maata on saatu riittävästi koulutettuja työntekijöitä liikunta-alan tehtäviin.

Liikunta-alan koulutus on ollut sukupuolten suhteen melko tasa-arvoista, vaikka kaikessa alan koulutuksessa ei olekaan sukupuolikiintiöitä. Myös erityisryhmiin kuuluvia henkilöitä on päässyt liikunta-alan ammatilliseen koulutukseen. Esimerkiksi Jyväskylän yliopiston liikunnan yhteiskuntatieteiden opintosuunnalla on kiintiö erityisryhmiin kuuluville. Tätä mahdollisuutta tulee kehittää edelleen.

OLYMPIAKOMITEAN TUKIURHEILJOISTA YLI PUOLET OPISKELIJOITA

- Erityisen tehtävän urheilulukioissa ja -ammattioppilaitoksissa opiskelee yhteensä reilut 2000 urheilijaa
- Urheiluakatemioiden piirissä on yhteensä noin 4000 urheilijaa opiskellen toisen asteen tai korkea-asteen oppilaitoksissa
- Olympiakomitean tukiurheilijoista (noin 250) reilu puolet opiskelee (58%) ja reilut 10% käy töissä urheilun ohella
- ammatikseen urheilevia tukiurheilijoista on vajaa kolmannes, heistä suurimmalla osalla on opiskelupaikka hankittuna tai tutkinto suoritettuna
- opiskelevien/opiskelupaikan hankkineiden urheilijoiden määrä on jonkin verran lisääntynyt viime vuosina
- joukkuelajeissa kouluttautuminen on ongelmallisempaa: jääkiekon ja jalkapallon liigapelaajista vajaa kolmannes opiskelee. Opiskeluaktiivisuus joukkuelajien ammattilaisten parissa ei ole lisääntynyt viime vuosina
- Kokonaan ilman ammatillista koulutusta tai opiskelupaikkaa on Olympiakomitean tukiurheilijoista noin 10%

Lähde: Tuuli Merikoski, Opinto- ja urasuunnittelija, Suomen Olympiakomitea

7. Lajien resursseissa, olosuhteissa ja näkyvyydessä eriarvoisuutta

Suomessa on talousalueen kokoon nähden laaja lajitarjonta. Lajien ja liikuntamuotojen välisellä tasavertaisuudella voidaan tarkoittoa esimerkiksi sitä, miten eri lajit ja liikuntaryhmät saavat julkista tukea (taloudellisen, tilat, liikuntapaikkojen kunnossapito jne.), medianäkyvyyttä ja/tai vaikuttavuutta.

1980- ja 90-luvuilla lajien ja liikuntamuotojen kirjo on kasvanut ja niiden tarjonnan ja harrastamisen tavat ovat monipuolistuneet. 1980-luvulla lajiliittoja alettiin valmentaa lajiensa harrastejärjestöiksi, ja 90-luvulla lajit ovat synnyttäneet terveystuotteen markkinoille uusia harrasteliikunnan tuotteita, kuten sauvakävelyä, hydrobiciä ja katukorista (Liikunnan ja urheilun tarina 2003).

Liikunnan laajalla toimintakentällä on oikeutetusti erilaisia ja keskenään ristiriitaisiakin pyrkimyksiä ja tarpeita. SLU eikä mikä muukaan järjestö voi niitä ratkaista. Lajiliitot ja liikuntamuodot kilpailevat muun muassa harrastajista, menestyjistä ja sitä kautta julkisesta ja kaupallisesta tuesta.

Opetus- ja kulttuuriministeriön huippu-urheilutyöryhmän (2004) mukaan valtionavustuksen kokonaiskasvun pysähdyttyä 1990-luvulla lajiliittojen toiminta, kasvu ja kehittäminen riippuvat yhä vahvemmin harrastajamäärien ja ulkopuolisen rahoituksen muutoksista. Lajit ovat myös viime vuosina jakautuneet yhä selkeämmin markkina- ja yhteiskuntavetoisiin. Markkinoiden vaikutus on mahdollistanut eräille lajeille voimakkaan kasvun.

Kooltaan pienin lajiliittokolmannes saa neljä prosenttia valtionavusta ja seuraava kolmannes kymmenisen prosenttia. Ylin kolmannes saa yli 85 prosenttia kaikista valtionavuksista. Kolmannekset määräytyvät voimassa olevien (2004) tulosperusteiden mukaan. Pelkistään voi todeta, että viime vuosina isot ovat kasvaneet ja pienet pienentyneet tai säilyttäneet asemansa.

Pienten lajien haasteina ovat rahoitus, näkyvyys ja olosuhteet. Jatkuvana ongelmana on henkilö- ja talousresurssien puute. Monen pienemmän liiton on taloudellisista syistä pitänyt järjestää hallintotehtävien hoito osin tai kokonaan vapaaehtoisvoimin.

Ilman resurssien kasvua on vaikea toteuttaa laadukasta ja tuloksellista työtä, joka huomioisi kaikki ikäryhmät ja harrastamisen tasot. Taloudellisia resursseja taas ei ole mahdollista kasvattaa ilman tuloksia. Järjestötoiminnassa tehdään vain välttämättömimmät asiat, mutta vähäisillä

resursseilla lajia ja järjestön toimintaa ei pystytä kehittämään. Monissa uusissa lajeissa on lisäksi mukana paljon nuoria, joilla ei ole vanhempien järjestökonkareiden rutiinia ja mallia.

Pienten lajien tilanteen helpottamiseksi SLU on ehdottanut nykyistä tiiviimpää hallinnollista yhteistyötä. Se voisi olla yhteisiä hallintoyksiköitä tai SLU:n lajipalvelutoimiston laajentamista. Tuottamalla yhteisesti sellaisia palveluita, jotka ovat järjestömaailmassa samankaltaisia lajista riippumatta eivätkä esimerkiksi valmennuspäällikön tai toiminnanjohtajan ydintyötä, lajiliitot voivat suunnata omia voimavarojaan päätoimintaan.

Pienet lajit näkyvät harvemmin myös tiedotusvälineissä. Yleisesti ottaen media suosii "kansallislajeja" ja miehisiä lajeja, mikä välittyy myös tukipolitiikkaan. Joistakin lajeista selostetaan jokainen korkean tason ottelu, toiset eivät saa läpi edes kansainvälisiä uutisia, puhumattakaan SM-tuloksista. Eriarvoisuus näkyy selvimmin nais-, nuoriso- ja vammaisurheilussa. Media suosii lisäksi dynaamista urheilua, jolloin osa lajeista jää luonteensa tai vaikean kuvattavuutensa vuoksi paitsioon. Kun laji ei ole esillä mediassa, sen on vaikeampi päästä suuren yleisön tietoisuuteen.

Huippu-urheilutyöryhmän mukaan julkisuuden hoitaminen, media-aiseman tunteminen ja viestintätaidot ovat keskeisiä lajien toimintaedellytyksille ja resursseille. Suurimpia ongelmia lajeille ovat yhteistyökumppanien hankinta ja markkinoinnin analyttinen kehittäminen, viestinnän strateginen suunnittelu ja medianäkyvyyden saaminen. Lajiliitoissa ja muissa liikuntajärjestöissä on vaihtelevat resurssit viestintään ja markkinointiin, sponsorointiosaaminen puutteellista ja perustiedottamisen laatu vaihtelevaa. Suurimmalla osalla viestintää hoitaa joku toimiston työntekijä oman toimensa ohessa.

Työseminaareissa keskusteltiin eri lajien erilaisesta arvostuksesta. Jyväskylän yliopistossa tehdyn selvityksen (2001) mukaan julkinen tuki suosii miesvaltaisia lajeja. Kysymys olympia-, paralympia- ja ei-olympia/paralympialajien välisestä arvostuksesta on myös ajankohtainen.

Liikuntapaikkarakentaminen suosii kansallislajeja ja niin sanottua mediaurheilua. Monien pienlajien haasteena ovat suoritus- ja harjoituspaikkojen erityisvaatimukset. Olosuhteiden tasa-arvoa edistäisi liikunta-

paikkojen kehittäminen yhteistyössä aikaisempaa laajemmalle käyttäjäkunnalle. Esimerkkinä tästä ovat kiipeilyseinät jäähalleissa. Samalla tulisi suunnittelussa selkeämmin huomioida "samansisältöisten" urheilulajien ja suorituspaikkojen synergiat, esimerkkinä jousiammunta, ampumahiihto ja urheiluammunta.

Synergia-ajatus sisältyy myös monipuolisiin urheilukeskuksiin, joissa voidaan yhdistää perheliikuntaa ja sosiaalisia palveluita.

Lajien välisen tasa-arvon kehittäminen vaatii jatkuvaa avointa keskustelua liikuntapolitiikan yhteisten tavoitteiden ja synergiaetujen selkiyttämiseksi. Erilaisuudesta huolimatta lajeilla on enemmän yhteistä, minkä tulisi näkyä myös kaikkia koskevassa viestinnässä ja edunvalvonnassa.

TUNNUSLUKUJA LAJILIITOISTA

- valtion veikkausvoittovaroista jakama toiminta-avustus kattaa noin 20 prosenttia kaikkien lajiliittojen yhteenlasketuista menoista (2008)
- avustuksen osuus on laskenut: Vuonna 1988 valtionapu kattoi 35 prosenttia valtakunnallisten liikuntajärjestöjen menoista
- pienillä lajiliitoilla valtion tuen osuus budjetista on suuri; isoissa liitoissa painavat toiminnan tuotot ja varainhankinta
- noin joka kolmas lajiliitto on pieni liitto
- yhdeksän pienlajiliittoa käyttää SLU:n lajipalvelutoimistoa
- Suomen Ammattivalmentajat ry:n mukaan Suomessa on noin 600 ansiotuloistaan vähintään puolet ammattimaisesta valmennustyöstä kilpa- ja huippu-urheilussa ansaitsevaa valmentajaa. Merkittävimmät lajit ovat jääkiekko, jalkapallo, koripallo, taitoluistelu, lentopallo ja uinti.

Lähde: SLU

8. Sukupolvien tasa-arvossa kyse harrastusmahdollisuuksista, osallisuudesta ja päätöksenteosta

Sukupolvien tasa-arvossa on kysymys siitä, miten ikä vaikuttaa ihmisen mahdollisuuksiin osallistua liikuntatoimintaan harrastajana, toimijana ja päättäjänä

Mitä enemmän liikkuu nuorena, sitä todennäköisemmin on aktiiviliikkuja aikuisenakin (Tammelin 2003). Suomalainen väestö ikääntyy nopeasti, ja suuret ikäluokat siirtyvät eläkkeelle lähivuosina. Jos nykytrendi jatkuu, vuonna 2030 joka neljäs suomalainen on yli 65-vuotias ja vain joka kuudes alle 15-vuotias.

Sukupolvikysymys liittyy eri-ikäisten harrastusmahdollisuuksiin ja väestön ikääntymiskehitykseen, mutta myös valtaan eli siihen, mikä sukupolvi päättää asioista liikuntakulttuurissa. Kyse on siis osallisuudesta: miten liikuntajärjestötoiminta ottaa mukaansa eri sukupolvet täysivaltaisesti sekä osallistumaan että päättämään asioista.

Eri-ikäisten ihmisten yhteisen liikunnan edistämiseen on syntynyt perheliikunnan toimintamalleja. Perheliikunta on vastaus perheiden yhdessäolon tapojen muutoksiin. Kaupungeista ei enää löydy pihaleikkikulttuuria eivätkä perheet ilman muuta vietä aikaa yhdessä. Perheliikunta tarjoaa mahdollisuuksia löytää yhteistä aikaa omaehtoiseen liikkumiseen tai ohjattuun toimintaan. Valtakunnallisen perheliikuntaverkoston tavoitteena on vähintään yksi perheliikuntaryhmä kaikkiin Suomen jumppasaleihin.

Opiskelijat ovat liikuntamahdollisuuksiltaan keskenään eriarvoisessa asemassa, koska oppilaitosten liikuntapaikoissa ja muissa liikuntaolosuhteissa on huomattavia eroja.

Yliopisto-opiskelijat ovat paremmassa asemassa kuin ammattikorkeakouluopiskelijat, ja suuret oppilaitokset ovat pienempiä halukkaampia panostamaan opiskelijaliikuntaan. Oma kysymyksensä on myös vammaisten henkilöiden huomioiminen opiskelijaliikunnassa.

Väestön ikääntyminen vaatii sekä uusia resursseja että niiden kohdentamista uudelleen.

Tämä koskee niin liikuntaa kuin koko yhteiskuntaa. Ikääntyminen lisää yhtäältä tarvetta parantaa ikääntyvien liikuntapalveluja, mutta toisaalta se merkitsee mahdollisuutta saada mukaan toimintakykyisiä, osaavia ja aktiivisia ihmisiä liikunta- ja urheiluseuratoimintaan jopa suurin joukoin. Terveyttä edistävän liikkumisen ohella ikääntyneiden pitää voida myös kilpailla. Tasa-arvokysymys on tässä paljolti osallisuus- ja osallistumiskysymys: elämänlaatu paranee, kun voi olla mukana yhteiskunnallisesti merkittävässä toiminnassa.

Eri sukupolvien mukanaolo on liikuntayhteisöjen voimavara. Lähes jokaiselle liikuntayhteisölle on tärkeää, että kentän eri alueilla on riittävä joukko halukkaita ja osaavia vapaaehtoisia toimijoita. Vaikka vapaaehtoisten määrä on jatkuvasti kasvanut, samalla tehtävät ovat monimutkaistuneet, ja niitä on jaettu pienempiin osiin. Lisäksi sitoutuminen vapaaehtoistyöhön on usein lyhytaikaista ja projektimaista. Varsinkaan nuoret eivät näytä sitoutuvan pitkäjänteisesti perinteiseen seuratoimintaan ja -hallintoon. Äidit ja isät tulevat mukaan, kun omat lapset harrastavat, ja jäävät lasten mukana pois.

Järjestödemokratian ja järjestöjen toimivuuden kannalta mahdollisimman laajan joukon osallistuminen sekä aktiviteetteihin että hallintoon ja päätöksentekoon on suuri etu. Järjestötyön tekeminen kiinnostavaksi ja motivoivaksi onkin valtava haaste toimintatapojen ja järjestökäytäntöjen kehittäjille.

Nuorten osallisuuden tukemiseksi on olemassa monenlaisia hankkeita ja toimintatapoja, joita myös liikuntajärjestöt ovat omaksuneet. Nuoret nuorille -periaate toimii muutamissa lajeissa. Nuoret Johtajat -toiminnassa kehitetään nuorten itseluottamusta ja valmiuksia projektiosaisessa, johtamisessa ja esiintymistaidoissa, mikä on lisännyt heidän haluaan vaikuttaa omassa toimintaympäristössään. Samaa periaatetta voidaan soveltaa myös nuorten harrasteliikunnan lisäämisessä. Yhteistyö kokeneiden toimijoiden kanssa on keskeistä.

Tällä hetkellä monen järjestön ongelmana on, ettei osata pyytää nuoria toimijoita mukaan toimintaan eikä löytää heille motivoivia tehtäviä. Haasteena on myös, miten olemassa oleva innostus saataisiin paremmin järjestöjen käyttöön. Uudenlaiset toimintatavat törmäävät vielä vanhoihin tapoihin toimia, ja siksi nuorten ryhmät toimivat usein itsenäisesti.

Järjestöissä sukupolvikysymys kohdistuu useimmiten niiden sisäiseen demokratiaan, koska varsinaisia ikäsidonnaisia järjestöjä ovat vain yli 35-vuotiaiden urheilijoiden Suomen Veteraaniurheiluliitto sekä Nuori Suomi ja koululais- ja opiskelijaliikuntajärjestöt.

Työelämän kuormittavuuden kasvaessa työikäisten työ- ja toimintakykyisyyden merkitys korostuu, mikä lisää paineita sekä ohjattuihin liikuntapalveluihin että omaehtoisen liikunnan olosuhteisiin.

Järjestöjohto harmaantuu, mutta harrastajat ovat pääosin lapsia ja nuoria. Myös osa keski-ikäisistä on voinut kokea vallan vähyyttä suhteessa suuriin ikäluokkiin ja sitä vanhempiin sukupolviin. Toisaalta liikunta ja varsinkin urheilu ovat nuorten ja hyvinvoivien aluetta, jossa keski-ikäiset ja sitä vanhemmat jäävät harrastajina varjoon ja resursseissa vähemmälle.

LIIKUNTA ERI-ikäPOLVISSA

- liikunnan vapaaehtoistyön ensisijainen kohde on nuorisotoiminta
- alle 19-vuotiaista suomalaisista 92 prosenttia harrastaa urheilua tai liikuntaa
- 43 prosenttia (424 000) lapsista ja nuorista harrastaa liikuntaseurassa – lähes joka toinen, joka ei harrasta seurassa, haluaisi tulla mukaan
- 19-65-vuotiaista 55 prosenttia harrastaa jonkinlaista liikuntaa vähintään neljästi viikossa
- joka kymmenes aikuinen (lähes 460 000) liikkuu urheiluseuroissa
- yli 500 000 kansalaista on mukana liikunnan ja urheilun vapaaehtoistyössä
- 84 prosenttia yli 60-vuotiaista harrastaa ainakin jonkinlaista liikuntaa vähintään kahdesti viikossa
- päivittäin liikkuu 46 prosenttia seniorikansalaisista
- senioreiden liikunnan harrastusta lisääviä toimia ovat terveys- ja kuntotarkastukset sekä lääkärin tai terveydenhoitajan kehotukset ja neuvot
- yksinäiset seniori-ikäiset tarvitsisivat myös kävelyklubeja ja ystäväpalveluja liikunnan lisäämiseen.

Vaikka suomalaiset ovat kansainvälisesti katsoen innokkaita liikkujia, heidän keskimääräinen fyysinen kuntonsa on heikentynyt. Nykyinen työelämä ja elämäntyyli ovat purkaneet aiemmin normaaliin elämään liittyvää arkiliikkumista. (Aiheesta enemmän luvussa 11.)

Lähteet: Suuri kansallinen liikuntatutkimus 2005–2006 ja 2009–2010 (SLU), Suomen Ladun senioriliikuntatutkimus ja Senioriliikuntatutkimus 2007–2008

9. Lapset tarvitsevat erilaisia kilpailemisen ja harrastamisen tapoja ja tasoja

Ikään, kehitystasoon, lahjakkuuteen ja suorituskykyyn liittyvää tasa-arvoa voidaan tarkastella useasta näkökulmasta:

• *kilpailu- ja muiden järjestelmien suhde ikään ja kehitys- ja taitotason eroihin ja niiden vaikutukset tietyn lajin harrastamismahdollisuuksiin*

• *oppimiseen ja tarkkaavaisuuteen liittyvien, psykososiaalisten ja tunneperäisten tekijöiden vaikutus liikunnan harrastusmahdollisuuksiin*

Vain kolmasosa suomalaisista lapsista ja nuorista liikkuu kehityksensä kannalta riittävästi. Urheiluseuroilla on suuri merkitys lasten ja nuorten liikkumisessa; kansallisen liikuntatutkimuksen mukaan 424 000 lasta ja nuorta liikkuu seuroissa. Urheilun julkisuuskuvatutkimuksessa suomalaisessa urheilujärjestelmässä erityisen myönteiseksi arvioitiin lasten ja nuorten urheilu sekä kuntoliikunta. Lasten ja nuorten urheilun parhaiksi puoliksi nähtiin toimintojen sosiaalistavat, terveyttä edistävät ja kuntoa lisäävät vaikutukset (Ilmanen et al. 2004).

Seurassa liikuntaa harrastavien lisäksi 46 prosenttia tytöistä ja pojista haluaisi tulla liikkumaan urheiluseuroihin. Seurojen nykyinen tarjonta ei siis vastaa kysyntää. Toiminnan kehittämisessä tärkeintä on lisätä lapsikeskeisyyttä. Seurojen tulee tarjota onnistumisen elämyksiä jokaiselle tytölle ja pojalle, mikä edellyttää jokaisen lapsen yksilöllisen kehitystason huomioivaa toimintaa.

Urheiluseurojen toiminnan luonteeseen kuuluu, että ryhmissä on eritasoisia lapsia monitaitureista kömpelömpiin yksilöihin. Samana vuonna syntyneiden kehitykselliset erot saattavat olla suuria. Kahden-neljän

vuoden eroa pidetään normaalina. Selvimmin erot näkyvät liikunnallisissa taidoissa, ja ne heijastuvat myös toimintakyvyn muihin osatekijöihin, kuten nopeuteen ja voimaan.

Lapsuuden liikuntaharrastuksesta ei voi vetää mutkatonta viivaa urheilulliseen menestykseen aikuisena. Tutkimusten mukaan lahjakkuus kehittyy pitkän ajan kuluessa.

Kehitystä sävyttävät pyrähdykset sekä harjoittelun ja ympäristön vaikutukset. Tämän vuoksi on turha jakaa lapsia liian aikaisin lahjakkaisiin ja lahjattomiin. Vaikka lahjakkuuserot näkyvät varhain, vasta noin 14 vuoden iässä psyykinen ja fyysinen kehitys on edennyt pisteeseen, jossa on aika päättää huippu-urheilijaksi ryhtymisestä. Kilpailun ylikorostuminen ja yksilöllisyyttä huomioon ottamaton harjoittelu voivat johtaa sekä lahjakkaiden karsiutumiseen että mahdollisten harrastajien ja toimijoiden siirtymiseen muihin harrastuksiin.

LIIKUNTATAITOIHIN VAIKUTTAVAT GEENIT, KEHITYSVAIHE JA PERUSLIIKUNTAAN KANNUSTAVA YMPÄRISTÖ

- lapset kasvavat murrosikäen asti noin 5–6 cm vuodessa
- murrosiän kasvupyrähdyksessä vauhti on 8–10 cm vuodessa
- tyttöjen kasvupyrähdys voi alkaa 9,5-vuotiaana tai lähempänä 14 ikävuotta
- pojilla se alkaa aikaisintaan 10,5-vuotiaana, mutta voi lykkääntyä yli 16 ikävuoteen
- sekä pyrähdysten alkuaikajankohta että sen pituus määräytyvät geneettisesti
- perheen elämäntavalla ja lapsen arkiliikuntaympäristössä on suuri merkitys perusliikuntataitoihin

Lähde: Liinamaa, SLU, Liikunnan ja Urheilun Maailma 3/04

Liikunnallisesti lahjakaskin lapsi voi syrjäytyä esimerkiksi käyttäytymishäiriönsä tähden.

Lapsen selviytymistä liikuntaryhmässä voivat vaikeuttaa liikunnallisiin taitoihin liittyvät ongelmat, mutta myös oppimiseen ja tarkkaavaisuuteen liittyvät, psykososiaaliset tai emotionaaliset tekijät, joita on usein vaikea tunnistaa. Näitä ongelmia esiintyy paljon ja niihin liittyy suuri syrjäytymisriski.

Liikunnallisesti lahjakaskin lapsi voi syrjäytyä esimerkiksi käyttäytymishäiriönsä tähden. Tähän asti on pidetty oikeutettuna poistaa käyttäytymishäiriöinen lapsi ryhmästä, vaikka juuri ryhmätoiminnassa hän voisi oppia sosiaalisia taitoja ja toisten huomioon ottamista siinä missä liikunnallisiakin taitoja. Liikuntatoimijoiden tulisi muistaa liikunnan väli-neellinen arvo kasvatuksessa. Tämä edellyttää riittäviä ohjaajaresursseja ja asettaa tarpeita ohjaaja- ja valmentajakoulutukselle.

Eri tahdissa kehittyvät lapset tarvitsevat yksilöllistä, kunkin omaan fyysiseen ja psyykkiseen kehitystahtiin sopivaa harjoittelua sekä runsaasti toistoja esimerkiksi pienpelien avulla. Jääkiekossa pelataan puolella kentällä. Isolla kentällä loistamaan pääsevät vain nopeat luistelijat, pienessä tilassa pääsevät oikeuksiinsa myös muut peliin liittyvät taidot.

Lisähaasteen tuo erityislahjakkaiden lasten huomioiminen ja heidän tasoaan vastaavan ohjauksen tarjoaminen. Kaiken kaikkiaan monipuolinen harjoittelu on tärkeää, sillä liian varhainen erikoistuminen ja yksipuolinen harjoittelu voivat haitata kehitystä.

Lajien kilpailujärjestelmät eivät ole perinteisesti ottaneet huomioon eroja lasten kehitystahdeissa. Esimerkiksi joukkueovereita pienikokoisempi yksilö saattaa karsiutua ikäluokkansa sarjasta ja koko lajista kesken kehityskauden. Kilpailujärjestelmien kehittäminen painottuu nykyin erilaisiin kilpailumisen tapoihin, jotka tarjoavat onnistumisen elämyksiä eri kehitysvaiheissa oleville lapsille ja nuorille. Kilpailujärjestelmissä ei pyritä ainoastaan samantasoisien kilpailumiseen keskenään iästä riippumatta, vaan että eritasoiset voivat kilpailla keskenään ja pysyä samassa ryhmässä pitkään.

Tasapuolisen peluuttamisen periaatteet vaihtelevat huomattavasti riippuen valmentajien ja ohjaajien arvoista ja suhtautumisesta kilpaile-

miseen. Suotuisaa kehitystä on kuitenkin monissa lajeissa. Jalkapallossa on puolen pelin takuu yli 10-vuotiaille, lentopallossa ja jääkiekossa kaikki pelaavat. 9-vuotiailta ja sitä nuoremmilta poistettiin jalkapallossa sarjataulukot. Lajissa voidaan siis pelata edelleen voitosta, mutta säännöillä turvataan tasavertainen osallistuminen ja vähennetään kilpailun ylikorostunutta roolia.

Seuratoiminta voi samanaikaisesti edistää sekä lasten hyvinvointia että huippu-urheilua. Kilpailumisen vakavuus pitäisi aina suhteuttaa lapsen kehitystasoon. Parhaimmillaan kilpailuminen innostaa ja tarjoaa hyvän paikan oppia voittamaan ja häviämään.

Urheilun julkisuuskuvatutkimukseen vastanneista 35 prosenttia pitivät lasten ja nuorten urheilua liian kilpailullisena (Ilmanen et al. 2004). Kaikki pelaajien säännöt ja harrastajien erilaisten motiivien pohjalta lähtevät ryhmä- ja joukkuejaot ovat kuitenkin parantaneet niiden asemaa, jotka eivät harrasta lajiaan yhtä tiiviisti kuin kilpailuun keskittyneissä ryhmissä. Ongelma on siinäkin, että tiloja ja muuta tukea tarvitaan lisää myös näille harrasteryhmille.

Myös seurojen toimintatavoissa on vielä kehitettävää, jotta päästäisiin siihen, että yksilö itse päättäisi omasta harrastuksestaan eikä valintaa tekisi yksinomaan seura. Nuoren Suomen Operaatio Pelisäännöt sekä Sinettiseura -järjestelmät purkavat auki ryhmien arvoja ja asenteita yhdessä lasten vanhempien kanssa. www.nuorisuomi.fi

IKÄKAUSIURHEILU SUOSII ALKUVUONNA SYNTYNEITÄ MONESSA LAJISSA

- jääkiekon liigapelaajista kaksi kolmasosaa on syntynyt alkuvuonna
- tilanne on sama NHL:ssä
- vuoden 2003 alle 17-vuotiaiden jalkapallon MM-turnauksessa Suomen joukkueen 20 pelaajasta 14 oli alkuvuonna syntyneitä

Lähde: Lassi Palo, Kiekkolehti 20/2003

10. Toimintakykyyn liittyvä tasa-arvo koskettaa vammaisia, pitkäaikaissairaita ja ikääntyneitä

Toimintakykyyn liittyvä tasa-arvo tarkoittaa, että jokaisella on mahdollisuus saada omaa tasoaan ja tarpeitaan vastaavia liikuntapalveluita ja liikuntapalvelujen käyttöön tarvittavia tukitoimia kuten avustajia tai kuljetuspalvelua. Erilaisten toimijoiden mahdollisuus osallistua muuhun liikuntaan liittyvään toimintaan ja päätöksentekoon tulee myös turvata.

Toimintakyky nähtiin tärkeänä liikunnan tasa-arvohaasteena työseminaareissa ja kyselyssä. Toimintakykyyn liittyvässä tasa-arvotyössä näkökulmina ovat ensisijassa

- vammaisten
- pitkäaikaissairaitten
- ikääntyneiden mahdollisuudet liikuntaan ja urheiluun

Yli miljoona suomalaista kuuluu erityisryhmiin. Joka viides lapsi tarvitsee erityistukea liikunnassa. Erityisliikunnan palvelujen käyttäjiä on Suomessa noin 250 000. Parikymmentä vuotta sitten erityisliikuntaa ei käytännössä ollut tarjolla ollenkaan. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisemassa erityisryhmien liikunnan kehittämissuunnitelmassa painottuvat paikallistason mahdollisuudet, ikääntyneiden liikuntamahdollisuuksien

kehittäminen ja yhteistoiminnan lisääminen erityisryhmien liikunnan ja muun liikuntakulttuurin kesken. Myös kilpa- ja huippu-urheilua tuetaan ja kehitetään.

Kyse on siis erityisliikunnan (tai soveltavan liikunnan) voimavarojen lisäämisestä ja kehittämisestä, mutta myös terveys-, koulu- ja seuraliikunnan kehittämisestä niin, että liikuntapalvelut kattaisivat yhtenäisesti kaikki palvelujen tarvisijat. Toimet kohdistuvat jo havaittuihin sairaus- tai vamma-ryhmiin sekä ennaltaehkäisevästi osin vaikeammin tunnistettaviin kohderyhmiin.

Erityisliikunnan järjestämisen yleisiä haasteita ovat muun muassa liikuntatilojen esteettömyyden lisääminen sekä inklusion eli sulauttamisen kehittäminen. Lisäksi tarvitaan erityisvälineitä, avustajia ja kuljetuspalvelua. Myös asenteet saattavat estää harrastajia lähtemästä liikuntaharrastuksiin ja ohjaajia ottamasta erityistukea tarvitsevia harrastajia mukaan ryhmiin. Toisaalta esimerkiksi mielenterveyskuntoutujat eivät aina arkuutensa vuoksi halua yleisesti tarjolla oleviin liikuntaryhmiin vaan tarvitsevat räätälöityjä ryhmiä tai vertaistukea.

Valtion liikuntaneuvoston erityisliikuntajaoston asettama työryhmä selvittää integraation ja inklusion kehittämistä liikuntakulttuurissa.

Vammaisuus, toimintakyky ja liikunta

Liikuntaa eri vammaisryhmille järjestävät muun muassa vammaisliikuntajärjestöt, kuntien liikuntatoimi, kansalais- ja työväenopistot sekä jonkin verran myös kuntoselostajajärjestöt ja urheiluseurat. Vaikeasti vammaisille henkilöille sekä harvinaisiin vamma-ryhmiin kuuluville on tarjolla vähiten palveluja. Erityisen suuria ongelmia on pienillä paikkakunnilla, joissa sopivaa toimintaryhmää voi olla vaikea löytää. Vammaisliikunnan järjestäminen vaatii usein asiantuntevaa ohjausta, avustajia, esteettömiä liikuntatiloja ja kuljetusten organisoimista. Näistä syistä liikunnan järjestäminen maksaa enemmän kuin monissa muissa ryhmässä ja aiheuttaa myös osallistujalle enemmän kustannuksia.

Säännöllisen ja hyvin suunnitellun liikunnan avulla vammaisen henkilö voi parantaa elämänlaatuaan, suorituskykyään ja selviytymistään päivittäisistä toiminnoistaan mahdollisimman itsenäisesti siinä missä kaikki muutkin. Hänellä tulee olla tasavertainen mahdollisuus harrastaa

liikuntaa haluamallaan tasolla kuntoutumisesta ja virkistysliikunnasta huippu-urheiluun edellytystensä mukaisesti. Huippu-urheilutyöryhmän muistiossa (2004) esitetään useita toimenpiteitä vammaishuippu-urheilun aseman kehittämiseksi tasa-arvoiseksi osaksi suomalaista huippu-urheilua.

Tällä hetkellä erityisliikunnassa on useita kehityshankkeita. Liikuntaa kaikille lapsille -hankkeessa kehitetään vammaisurheilujärjestöjen, lajiliittojen ja urheiluseurojen yhteistyötä, koulutusta ja valmennusta siten, että yhä useampi vammaisen lapsi voisi osallistua paikallisen seuran toimintaan. Hankkeessa järjestetään koulutusta, kehitetään toimintamalleja ja tuotetaan ohjausta tukevaa materiaalia. Myös vammaishuippu-urheilussa tehdään tiivistä yhteistyötä lajiliittojen kanssa.

Pitkäaikaissairaudet, toimintakyky ja liikunta

Liikunta on selvästi yhteydessä ihmisen toimintakykyyn ja terveyteen. Enemmistö kansasta ei liiku terveytensä kannalta riittävästi. Ylipainoisuudesta on tullut kansanterveydellinen ongelma, jonka terveyshaittoja ovat muun muassa aikuisiän diabetes, sydän- ja verisuonitaudit sekä tuki- ja liikuntaelämätön sairaudet. Usein samalla henkilöllä on useita pitkäaikaissairauksia, jolloin terveydellinen riski moninkertaistuu. Kaikkien näiden sairauksien ennaltaehkäisy ja hoidon keskeinen kulmakivi on liikunta. Myös mielenterveysongelmien ehkäisyssä ja hoidossa liikunnalla on merkitystä, ja tämän ryhmän liikuntapalveluissa on erityisen paljon puutteita.

Väestöennusteet ja ylipainoisuustutkimukset viittaavat siihen, että toimintakykyongelmat lisääntyvät huolestuttavasti lähivuosina. Suomalaisen huonolla fyysisellä kunnolla on vaikutuksia työkykyisyyteen ja sitä kautta kansanterveyteen ja -talouteen.

Tämä lienee myös kaikista selvimmän alue, jossa tasa-arvokysymykset eivät rajaudu vain liikuntaelämän ratkaistaviksi. Yhteistoiminta sosiaali-, terveys- ja opetusalojen kesken on välttämätöntä. Alueella on paljon muitakin toimijoita niin tutkimus- ja koulutuslaitoksissa, valtion viranomaisissa kuin järjestöissä. Toimiva yhteistyö eri tahojen kanssa – esimerkiksi terveystiedon, terveyden edistämisen ja toisaalta liikuntajärjestöjen ja koulutuslaitosten kesken – on myönteisen kehityksen ydinkysymys.

Liikunta- ja urheilujärjestöiltä on odotettu pitkään suurempaa panosta erityisliikuntaan. Nyt painotetaan myös terveysliikuntaa. Järjestöjen ja seurojen toivotaan levittäytyvän lasten ja nuorten liikunnasta yhä enemmän myös aikuisten, työpaikkojen ja ikääntyvien liikuttajaksi. Erityisliikuntaan panostaminen on edullista yhteiskunnalle, sillä harrastajamäärän kasvu lisää myös kansalaisten omaa kykyä auttaa itseään ja vaikuttaa hyvinvointiinsa. Toimintatapojen muuttamiseen on siis tarvetta monella tavalla ja tasolla.

Ikääntyminen, toimintakyky ja liikunta

Yli 65-vuotiaiden osuus Suomen väestöstä oli vuonna 2009 noin 17 prosenttia. Seuraavan neljänkymmenen vuoden aikana osuus nousee 25 prosenttiin. Oleellista on kuitenkin yli 85-vuotiaiden määrän kasvu nykyisestä 80 000:sta 180 000:en vuoteen 2030. Tässä vaiheessa vanhenemiseen liittyvät muutokset alkavat vaikuttaa ihmiseen aiempaa enemmän. 90 prosentilla tästä ikäryhmästä on vähintään yksi havaittu sairaus.

Liikunnan aloittaminen missä iässä tahansa tuottaa terveydellisiä hyötyjä. Toimintakyky voi parantua vielä korkeassa iässä. Melkein lajia kuin lajia voi soveltaa ikääntyneille. Suomalaisen ikääntyneiden kunto on paremmalla tasolla kuin monissa muissa maissa. Ikääntyvien ja ikääntyneiden harrastusmahdollisuuksia edistävät kunnan liikuntatoimi, kansalais- ja työväenopistot, eläkeläisjärjestöt, terveyskeskukset, seurakunnat, urheiluopistot, kylpylät, seurat, lajiliitot sekä turvallinen ja toimintaan kannustava asuinympäristö, luonnon liikuntareitit ja kevyen liikenteen väylät.

Liikunta vähenee eniten silloin, kun toimintakyky alkaa heiketä, mutta laitospaikkaa ei vielä tarvita tai sitä ei ole saatavilla. Harrastusmahdollisuuksien tasa-arvo ei toteudu helposti esimerkiksi niillä kotona asuvilla iäkkäillä, joilla on huono näkö tai jotka kävelevät heikosti. Heille ei ole tarjolla palveluita samalla tavoin kuin parempikuntoisille tai vanhainkodissa asuville henkilöille.

Liikunnan harrastukseen tukea tarvitsevat myös ne ikääntyneet ihmiset, jotka eivät elämänsä aikana ole tottuneet liikkumaan eivätkä tule sitä ikääntyneenäkin aloittaneeksi. Koska palveluja ei ole tarjolla riittävästi, varsinkin passiiviset iäkkäät jäävät helposti ilman liikuntamahdollisuuksia.

ENEMMISTÖ SUOMALAISISTA EI LIIKU TERVEYDEN KANNALTA RIITTÄVÄSTI

- lapsista vain joka kolmas liikkuu terveen kasvun kannalta tarpeeksi
- joka viides 15-18-vuotias ei harrasta liikuntaa lainkaan
- noin 40 % opiskelijoista ja 19-25-vuotiaista ei liiku terveytensä kannalta riittävästi
- alle puolet aikuisväestöstä liikkuu terveytensä kannalta riittävästi
- aikuisten vapaa-ajan liikuntaharrastaminen on lisääntynyt, mutta työmatkaliikunta vähentynyt

TERVEYSONGELMIA

- 10 % nuorista aikuisista on lihavia (painoindeksi > 30)
- kaksi kolmasosaa työikäisistä miehistä ylittää lievän lihavuuden rajan, naisista yli puolet (painoindeksi 25)
- lähes joka neljäs aikuinen kärsii jostakin mielenterveyden häiriöstä
- mielenterveydelliset häiriöt ovat yleisin eläköitymistä ja pitkäaikaista työkyvyttömyyttä aiheuttava sairausryhmä
- Suomessa on noin 300 000 diabeetikkoa eli 5,7 % kansasta, ja terveydenhuollon kokonaiskuluista diabeteksen hoitoon menee viidennes

11. Urheilun seksuaali- ja sukupuolivähemmistöistä tarvitaan avointa keskustelua ja toimintamalleja

Yhdenvertaisuus liikunnassa ja urheilussa tarkoittaa, että seksuaali- ja sukupuolivähemmistöt ovat tervetulleita toimintaan harrastajina, toimijoina ja päättäjinä ilman pelkoa siitä, miten yksilön seksuaalinen suuntautuminen, sukupuoli-identiteetti tai sukupuolen ilmaisu vaikuttavat kohteluun tai voimavarojen jakautumiseen.

Missä ovat seksuaali- ja sukupuolivähemmistöt urheilussa ja liikunnassa? Onko heillä vapaus olla oma itsensä? Mitä viestejä liikunnan ja urheilun yhteisöt välittävät sukupuolisuudesta ja seksuaalisuudesta – ja niihin liittyvistä vähemmistöistä? Koskevatko samat oikeudet ja vastuut kaikkia?

Seksuaalinen suuntautuminen ja sukupuoli-identiteetti ovat olleet pitkään vaiettuja asioita myös urheilussa. Kielteiset asenteet ja ennakkoluulot ovat yleisiä. Homouden pelko koskettaa niin urheilijaa kuin kaikkia muitakin toimintaan osallistuvia: seurakavereita, valmentajia, toimitsijoita, vanhempia, yleisöä ja toimittajia – koko lajia. Hiljaisuus ja näkymättömyys ovat asiantuntijoiden mukaan syrjinnän tavallisimpia muotoja.

Syksyllä 2003 Seksuaalinen tasavertaisuus SETA ry lähetti opetus- ja kulttuuriministeriön pyynnöstä sähköpostikyselyn 24 lajiliitolle seksuaalivähemmistöjen asemasta urheilussa. SLU nosti seksuaali- ja sukupuoli-

vähemmistöt laajempaan keskusteluun ensimmäistä kertaa valtakunnallisessa tasa-arvoseminaarissa syksyllä 2003.

Kyselyssä tiedusteltiin, miten seksuaalivähemmistöt otetaan huomioon lajiliitossa, liiton tarpeita koulutuksiin tai hankkeisiin seksuaalivähemmistöihin kohdistuvien ennakoluulojen vähentämiseksi sekä mahdollisia olemassa olevia hankkeita. Kyselyyn vastasi 14 lajiliittoa.

Moni vastaaja näki teeman esiin nostamisen tärkeänä asiana, jota on vaikea lähestyä ja käsitellä. Vastauksista saattoi päätellä, että mies voi olla homoseksuaali ratsastaja, taitoluistelija, tanssija tai uimari, mutta monessa joukkuelajissa miesten homous on kielletty aihe. Kuitenkin tiedetään, että näissäkin lajeissa on homoharrastajia. Palloilulajeissa vastaajat näkivät homoseksuaalisuuden tulevan esiin lähinnä naiharrastajien kautta. Suomessa on yksi seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen oma urheiluseura, HOT ry Helsingissä.

Urheilumaailma näyttäytyy penkkiurheilijalle Suomessa heterokeskeisenä ja sukupuolinormatiivisena. Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen edustajia on kuitenkin monien lajien harrastajien ja huippujen joukossa. He ovat piilossa ja suojelevat itseään, joukkuettaan, sponsoreitaan tai muita. Kun urheilija on markkinatuote, erilaisuudelle ei jää tilaa. Päämääränsä päästäkseen hän joutuukin usein luopumaan monista asioista. Nykyisessä asenneilmastossa hän ei voi esimerkiksi julkisesti esiintyä samaa sukupuolta olevan kumppanin tai puolison rinnalla. Ennen kuin näitä urheilijoita voidaan tuoda julkisuuden paineeseen, tulee ensin moniarvoistaa urheilun ilmapiiriä ja lisätä sallivuutta.

Sukupuolivähemmistöt joutuvat vastaavien sosiaalisten haasteiden eteen, sillä harvoin on tilaa urheilijoille, jotka eivät ole yksiselitteisesti joko naisia tai miehiä. Kansainvälinen Olympiakomitea luopui sukupuolitesteistä vuonna 1999. Keväällä 2004 KOK päätti erityisistä ehdoista sukupuolensa korjanneen urheilijan osallistumiselle urheilukilpailuihin. Urheilija on kilpailukelpoinen kaksi vuotta sukupuolenkorjauksen jälkeen.

Seksuaali- ja sukupuoli-identiteettiin liittyvä tasa-arvo on yleensä puhtaasti asenteellinen kysymys. Ei tarvita niinkään uusia tiloja tai uusia osallistumismahdollisuuksia vaan inhimillistä suvaitsevaisuutta: avointa keskustelua, kohtaamisia ja moninaisuuden arvostamista sekä yhteisiä pelisääntöjä puolin ja toisin. Kysymys on siis keskeisesti tosiasiallisesta tasa-arvosta.

2000- luvun puolivälissä valmistui opas seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvien ihmisten liikuntaan ja urheiluun liittyvistä kysymyksistä. Tavoitteena on tarjota vastauksia arjen kysymyksiin sekä toimintamalleja keskusteluun, mahdollisten ristiriitatilanteiden käsitteilyyn ja ennalta ehkäisemiseen. Sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöjen urheilijat tarvitsevat myös opastusta voidakseen vastata syrjiviin toimiin ja huomautuksiin.

VÄESTÖSTÄ

- *homoseksuaaleja on 5-15 %*
 - *transihmisiä (transsukupuolisia, transvestiittejä, intersukupuolisia) on noin 1 %*
 - *biseksuaaleja, jotka jossakin elämän vaiheessa toteuttavat biseksuaalisuutta, on noin 10 %*
- Lainsäädäntö ja asenteet ovat muuttuneet myönteisemmiksi viime vuosikymmeninä.*

LAINSÄÄDÄNTÖ

- *1971 asti homoseksuaalisuus oli rikos*
- *1981 homoseksuaalisuus poistettiin sairausluokituksista*
- *1995 sukupuoliseen suuntautumiseen perustuva syrjintä rikoslakiin*
- *1999 rikoslaista poistettiin homoseksuaaleja koskevat korotetut suojaikärajat ja ns. homoseksuaalisuuteen kehotuskielto*
- *2002 laki rekisteröidystä parisuhteesta. Sen mukaan kaksi samaa sukupuolta olevaa henkilöä voi rekisteröidä parisuhteensa ja saada pääsääntöisesti samat oikeudet ja velvollisuudet kuin avioliiton solmivat*

- 2004 Yhdenvertaisuuslaki voimaan sisältäen syrjinnän kiellon ja yhdenvertaisuuden edistämismääräyksen viranomaisille
- 2009 Perheen sisäinen adoptio mahdollistuu myös rekisteröidyille pareille

ASENTEET

- 1992 mielipidetiedustelussa samaa sukupuolta olevien parisuhteen virallistamista kannatti 24 % suomalaisista
- 1996 sen hyväksyi jo 67 % suomalaisista
- myös transsukupuolisten asema on parantunut: henkilötunnuksen ja nimen vaihtaminen vastaamaan identiteettiä on nykyisin mahdollista

Lähde: SETA www.seta.fi

12. Etninen ja kulttuurien välinen tasa-arvo – kasvava haaste

Etninen ja kulttuurien välinen tasa-arvo tarkoittaa, että kaikilla Suomessa asuvilla riippumatta etnisestä tai kulttuurisesta taustasta on yhtäläiset mahdollisuudet osallistua liikuntaan ja urheiluun harrastajana, toimijana tai päätöksentekijänä.

Suomen perinteisiä etnisiä ja kulttuurisia vähemmistöjä ovat ns. vanhavenäläiset, romanit ja alkuperäiskansa saamelaiset sekä juutalaiset ja Suomen turkinsukuiset tataarit. Heidän liikuntaosallistumisestaan tiedetään liikuntajärjestöissä vähän. Liikuntajärjestöjen työ monikulttuurisen liikunnan edistämiseksi on keskittynyt maahanmuuttajiin.

Maahanmuuttajien määrä on viimeisen vuosikymmenen aikana kasvanut Suomessa huomattavasti. Vuonna 1990 maassa asui vakinaisesti noin 21 000 ulkomaalaista. Vuonna 2005 ulkomaan kansalaisten määrä oli 110 000, ja vuoden 2009 lopussa 156 000. Lähivuosina maahanmuuton ennustetaan edelleen kasvavan suhteellisen tasaisesti. Väestön ikääntyessä tarve saada ulkomailta eri ammateissa toimivia työkäisiä ja nuoria kasvaa, ja näin ulkomaisen työvoiman maahanmuutto lisääntyy. Erityisesti suurissa kaupungeissa monikulttuurisuus on mahdollisuus kilpailukyvyyn ja tietoyhteiskunnan näkökulmasta.

Urheilu ja liikunta voi olla erinomainen kotoutumisen väline. Liikuntaa voi harrastaa yhdessä erilaisista taustoista tai yhteisen kielen puutteesta huolimatta. Ihmisten luontaiset kohtaamiset liikunnan parissa edistävät kulttuurien vuorovaikutusta ja antavat mahdollisuuden keskinäiseen tutustumiseen. Turhia ennakkoluuloja karisee, ja maahanmuuttajan on mahdollista luoda arjen kannalta tärkeitä sosiaalisia verkostoja.

Monet maahanmuuttajat kuuluvat terveytensä kannalta liian vähän liikkuvien riskiryhmään. Sosiaalisten, taloudellisten ja muiden ongelmien ohella liikkumattomuus kumuloituu merkittävinä yhteiskunnallisina kustannuksina. Etenkin syrjäytymisvaarassa, esimerkiksi työttömänä, oleville maahanmuuttajille liikunta voi olla keino päästä mukaan yhteiskunnan toimintaan. Maahanmuuttajien työttömyysprosentti oli vuonna 2003 noin 29 ja monien etnisten ryhmien osalta vielä huomattavasti korkeampi, pahimmillaan lähes 70 prosenttia. Vuoteen 2008 työttömyysprosentti on laskenut 18 prosenttiin, mutta on ollut edelleen lähes kolminkertainen kantaväestöön nähden.

Liikunnassa ja urheilussa etnistä tasa-arvoa on edistetty muun muassa paikallisilla, alueellisilla ja valtakunnallisilla hankkeilla, joita SLU on rahoittanut opetus- ja kulttuuriministeriön tuella vuodesta 1996 vuoteen 2009. Hankkeiden tavoitteina on ollut lisätä suvaitsevaisuutta ja maahanmuuttajien liikuntaa, poistaa ennakkoluuloja ja integroida maahanmuuttajia suomalaiseen yhteiskuntaan. Tutkimustulosten mukaan hankkeet ovat päässeet tavoitteisiinsa hyvin (Myrén 2003). Myös tämä tulos kertoo, että liikunta on oiva väline maahanmuuttajien kotoutumisen edistämiseen.

SLU:n hankkeiden kautta maahanmuuttajia, erityisesti miehiä ja poikia, on saatu melko hyvin mukaan liikuntaan. Viime vuosina avustettavien hankkeiden valinnassa on yhtenä painopisteenä ollut naisten liikunnan tukeminen. Näin onkin onnistuttu kasvattamaan selkeästi naisten osuutta lähelle miesten osuutta. Hankkeiden myötä moni maahanmuuttaja on alkanut harrastaa liikuntaa säännöllisesti, ja yhä useampi on aloittanut valmentajana, erotuomarina tai muuna aktiivisena seuratoimijana. Maahanmuuttajat ovat seuroille mahdollisuus.

Hankkeissa on ollut mukana eniten venäläisiä, Iranin ja Irakin kurdeja ja somalialaisia. Jonkin verran hankkeet liikuttavat myös entisen Jugoslavian alueelta muuttaneita ja afganistanilaisia. Suurin osa liikuntaryhmiin osallistuneista on 13-17-vuotiaita. Suosituin laji on jalkapallo, kakkosijalla uinti ja jumppa. Myös salibandy, lentopallo, koripallo, paini ja muut kamppailulajit, kävely, ulkoilu ja tanssi ovat hyvin edustettuina suvaitsevaisuushankkeissa.

Jatkossa tulisi pyrkiä entistä enemmän siihen, että monikulttuurisuudesta tulee osa normaalia liikunta- ja urheilutoimintaa, jotta maahanmuuttajalapsen, -nuoren ja -aikuisen voisivat osallistua tavallisiin liikun-

Liikuntaväen tulee edelleen parantaa avoimuuttaan ja suvaitsevaisuuttaan suhteessa erilaisuuteen.

taryhmiin tai seuratoimintaan ilman erottavia ulkomaalaismääreitä. Monikulttuurisuus tulisi liittää läpileikkaavasti liikunnan ja urheilun arkikäytäntöihin, kuten koulutuksiin tai viestintään.

Toisaalta on muistettava, että liikunnan harrastamiseen saattaa joillakin etnisillä tai kulttuurisilla vähemmistöillä liittyä tiettyjä rajoitteita, esimerkiksi eri sukupuolen edustajat eivät voi harrastaa liikuntaa samoissa tiloissa. Tällöin tosiasiallisen tasa-arvon toteutuminen liikunnan harrastamisen osalta tarkoittaa omien ryhmien perustamista ja ylläpitämistä tietyille etnisille ryhmille – mm. musliminaisten uimavuorot – huolimatta siitä, että suomalaisten kanssa yhteiset ryhmät ehkä edistäisivätkin parhaiten kotoutumista. Myös kotoutumisprosessin alussa kynnys osallistua suoraan pääväestön kanssa yhteiseen liikuntaan voi olla liian korkea, jolloin osallistuminen ensin monikulttuuriseen tai etnispohjaiseen ryhmään voi madaltaa tätä kynnystä.

Liikuntaväen tulee edelleen parantaa avoimuuttaan ja suvaitsevaisuuttaan suhteessa erilaisuuteen. Kyse ei tulevaisuudessa voi olla enää rasismien estämisestä tai integraatiosta, vaan aidosta yksilöiden ja etnisten ryhmien välisestä tasa-arvosta. Vaikuttaa siltä, että etnisyyden ymmärtäminen merkittäväksi tasa-arvokysymykseksi

liikunnassa ja urheilussa on vielä tulevaisuuden asia, vaikka suvaitsevaisuus- ja monikulttuurisuushankkeita on toteutettu jo lähes kymmenen vuoden ajan.

Liikunta ja urheilu voi hälventää eri etnisten ryhmien ja alakulttuurien välisiä eroja, mutta se voi myös kärjistää niitä. Suomessa jälkimmäisestä ei ole kovin paljon kokemusta, vaikka viime vuosina rasismi ja rasistiset ilmiöt ovatkin puhuttaneet esimerkiksi jalkapallossa. Koska nämä ongelmat ovat nousseet vain harvoin julkiseen keskusteluun, pääväestöön kuuluvat liikuntajärjestöihmiset eivät ehkä näe kysymystä niin ongelmallisena kuin etnisten ryhmien jäsenet itse, tai esimerkiksi näiden asioiden kanssa toimivat tutkijat ja kansalaisjärjestöihmiset. Epätasa-arvon kokemus toiseutena tai muukalaisuutena ei myöskään tullut voimakkaasti esiin työseminaareissa tai kyselyssä, koska vastaajiksi oli valikoitunut suomalaisia. Se ei tarkoita, etteikö etninen epätasa-arvo olisi yhä suurempi ja monimutkaisempi ongelma-alue tasa-arvotyössä.

ETNISET JA KULTTUURISET VÄHEMMISTÖT SUOMESSA – KEITÄ HE OVAT?

- maahanmuuttajilla tarkoitetaan tässä katsauksessa henkilöitä, jotka asuvat pysyvässä tai pysyväisluonteisessa tarkoituksessa Suomessa, mutta eivät ole maamme kansalaisia
- maahanmuuttajia ovat mm. siirtolaiset tai siirtotyöläiset, pakolaiset, turvapaikanhakijat, avio- tai avoliiton vuoksi Suomeen muuttaneet ja paluumuuttajat sekä pitkäkestoiseen opiskeluun osallistuvat ulkomalaiset
- Suomen perinteisiä etnisiä ja kulttuurisia vähemmistöjä ovat ns. vanhavenäläiset, romanit ja alkuperäiskansa saamelaiset sekä juutalaiset ja Suomen turkinsukuiset tataarit

SLU ja monikulttuurinen liikunta:
www.slu.fi/reilu_peli/monikulttuurisuus

13. Sukupuolten tasa-arvo vaikuttaa muihinkin tasa-arvokysymyksiin

Sukupuolten tasa-arvo tarkoittaa, että tytöillä ja pojilla, naisilla ja miehillä on yhtäläiset mahdollisuudet harrastaa, toimia ja päättää liikunnassa ja urheilussa. Lisäksi naisten ja miesten toimintatavat, pyrkimykset ja tarpeet ovat yhtä arvostettuja ja samassa asemassa liikuntatoiminnan arjessa.

Sukupuolten välinen tasa-arvo on liikuntakulttuurissa vieläkin suuri haaste, vaikka monet muutkin tasa-arvokysymykset ovat kärjistymässä. Liikunta ja urheilu koetaan edelleen miesten alueena, jossa naisilla on pienempi merkitys, oli sitten kyse arvostuksesta, vallasta, mediasta tai resursseista.

Sukupuolten välinen eriarvoisuus koettaneen myös eri tavoin kuin moni muu tasa-arvokysymys, koska tämä epätasa-arvoisuus johtuu ennen kaikkea asenteista. Asiat menisivät yhtä hyvin tai usein paljon paremmin, jos sukupuolten tasa-arvo olisi huomioitu.

Sukupuolten tasa-arvo ei käsitä vain mahdollisuuksia tai resursseja vaan myös kohtelua, asenteita ja arjen tekoja – tosiasiallista tasa-arvoa. Kysymys ei ole siis vain siitä, mitä tehdään, vaan ennen kaikkea siitä, miten tehdään. Se tekee sukupuolten tasa-arvokysymyksistä entistäkin vaikeampia ratkaistavaksi.

Kyselyn ja työseminaarien perusteella kitka yhteiskunnallisen tasa-arvon ja liikuntakulttuurin tasa-arvon välillä on sukupuolikysymyksessä melkoisen suuri, mikä tietysti tekee sen merkityksestä myös laajemman. Onko liikuntaelämä muuta yhteiskuntaa jäljessä sukupuolten tasa-arvokysymyksissä?

Sukupuoli on haaste, uhka tai rasite myös kaikissa muissa tasa-arvokysymyksissä. Jos jollakin tasa-arvon osa-alueella on ongelmia, on melko varmaa, että naiset ja tytöt kärsivät näistä eniten. Tästä syystä on välttämätöntä tarkastella muitakin tasa-arvotemoja myös sukupuolinäkökulmasta. Joillakin alueilla eniten kärsivä sukupuoli on mies, mikä vain lisää sukupuolitarkastelun tärkeyttä.

Sukupuolinäkökulma unohtuu usein yhteiskunta- ja liikuntapolitiikan päätöksenteossa. Sukupuolten erot ja yhtäläisyydet huomioon ottaen la sukupuolisensitiivisellä lähestymistavalla saadaan esiin molempien sukupuolten tarpeet ja kokemukset. Samalla tunnistetaan sukupuoleen helposti liitetyt leimat ja kahtiajaot.

Sukupuolivaikutusten arviointi – suvaus – pyrkii siihen, että asioiden valmistelussa, päätöksenteossa ja budjetoinnissa otetaan ennalta huomioon seuraukset eri sukupuolille. Suvaus tekee toimintatavoista läpinäkyvämpiä, ja usein esiin nousee myös muita tasa-arvokysymyksiä.

Kysymys on myös rakenteellisista ja kulttuurisista valta-asemista. Sukupuolten kesken, mutta myös sukupuolten sisällä, on yksilöiden ja yhteisöjen kesken valtahierarkioita, joita ei voi selittää esimerkiksi pätevyydellä tai kokemuksella. Jos päätöksenteossa tai muussa toiminnassa on perinteisesti vinoutunut sukupuolijakauma, on todennäköisempää, että vähemmistöön jäänyt sukupuoli joko alistuu, kärsii tai integroituu valta-asemissa oleviin. Sukupuolen sisäinen moninaisuus näkyy vasta laajemmassa joukossa ihmisiä, ja pienestä joukosta saatetaan saada hyvin yksipuolinen kuva.

MIEHET JA NAISET NUMEROINA LIKUNNASSA JA URHEILUSSA PÄHKINÄNKUORESSA

- poikien ja tyttöjen välillä ei ole juurikaan eroa urheilun ja liikunnan harrastamisessa
- yleensä: pojista 92 % ja tytöistä 91 % harrastaa liikuntaa
- suurempi osa naisista kuin miehistä liikkuu riittävästi, vaikkakin erot liikunnan harrastamisen määrässä miesten ja naisten välillä ovat pieniä

- seurojen harrastajista miespuolisia on 58 % ja naispuolisia 42 %
- liikunnan vapaaehtoistyöhön osallistuu tänä päivänä yli 500.000 suomalaista, joista naisia on 221.000 (43 %)
- liikuntajärjestöjen hallitusten jäsenistä naisia on lähes puolet
- liikuntajärjestöjen puheenjohtajista naisia on 15 prosenttia
- liikuntajärjestöjen toiminnanjohtajista naisia on lähes neljännes

Lähde: SLU, Miehet ja naiset numeroina liikunnassa ja urheilussa 2004, Kansallinen liikuntatutkimus 2005-2006 ja 2009-2010.

Pojat harrastavat liikuntaa tyttöjä enemmän, aikuisväestöstä naiset ovat miehiä aktiivisempia liikkujia. Pojat ja miehet ovat keskimäärin naisia kiinnostuneempia kilpaurheilusta, tytöt ja naiset puolestaan miehiä enemmän ei-kilpailullisesta virkistys- ja harrasteliikunnasta. Kilpaurheilun tarjonta on yleistä lapsille ja nuorille eri lajeissa. Iän mukana mahdollisuus harrastaa kilpaurheilua vähenee ja terveyttä edistävän liikunnan merkitys kasvaa, mikä voi selittää poikien aktiivisuutta nuoremmissa ikäryhmissä ja aktiivisuuden hiipumista vanhemmalla iällä. Toisaalta lajikirjo ja valinnanmahdollisuudet saattavat tytöillä ja naisilla olla laajemmat kuin pojilla ja miehillä.

Urheiluseurat palvelevat jonkin verran enemmän poikia ja miehiä kuin tyttöjä ja naisia. Samoin liikuntajärjestöjen päättävien elinten jäsenistä sekä ylimmistä toimihenkilöistä enemmistö on miehiä. Vastuu työstä ja perheestä voi estää naisten osallistumista harrastuksiin ja luottamustehtäviin.

Opetus- ja kulttuuriministeriön huippu-urheilutyöryhmän mukaan naisurheilijat, etenkin joukkuelajeissa, kohtaavat yhteiskunnallisia ja sosiaalisia hidasteita ja esteitä, jotka vaikeuttavat täysipainoista panostusta urheiluun. Kansainvälisestikin menestyneet naisurheilijat saavat vain murto-osan siitä huomiosta, joka miesurheilijoille suodaan. Heikko näkyvyys kertoo arvostuksen puutteesta. Kuitenkin naisille menestymisen kansainvälisellä tasolla olisi usein tavoitteena realistisempi kuin sama tavoite miehille. Naisurheilijoiden erityisille tukiohjelmille on siten edelleen vankat perusteet sekä yhteiskunnallisen tasa-arvon että menestysodotusten kannalta.

Tärkeä kysymys onkin, miten tasapuolisesti liikunnan ja urheilun julkinen rahoitus kohdistuu sukupuolinäkökulmasta.

Naiset harrastavat miehiä enemmän liikuntaa yksityisen palvelutarjonnan piirissä. Tärkeä kysymys onkin, miten tasapuolisesti liikunnan ja urheilun julkinen rahoitus kohdistuu sukupuolinäkökulmasta.

Mitä liikuntapaikkoja kunnat rakentavat ja omistavat, miten niiden käyttövuoroja jaetaan kuntalaisille ja seuroille, ja miten seurat jakavat vuoroja tyttö- ja poikaryhmille, ovat sukupuolten tasa-arvoa koskevia kysymyksiä. Vaikka tästä ei ole tilastojen kautta saatavissa tarkkaa kokonaiskuvaa, eri lähteitä ja käytännön havaintoja yhdistäen voidaan päätellä, että kuntien liikuntapaikat palvelevat jonkin verran enemmän miesten ja poikien kuin tyttöjen ja naisten liikunnan harrastusta. Poikkeuksena ovat uimahallit. Myös seurojen vuorot palvelevat hiukan enemmän poikia ja miehiä. Kunnat eivät juurikaan ohjaa liikuntapaikkojen käyttöä tasa-arvon edistämisen näkökulmasta.

Urheiluopistojen opiskelijoista enemmistö on poikia ja miehiä. Suuri osa urheiluopistojen vapaan sivistystyön koulutustoiminnasta tapahtuu yhteistyössä urheilujärjestöjen ja -seurojen kanssa, mikä selittää osaltaan opiskelijoiden sukupuolijakautumaa. Urheiluopistojen luottamusjohdossa samoin kuin toimivassa johdossa miesten osuus on selvästi naisten osuutta suurempi.

Suurin osa opetus- ja kulttuuriministeriön rahoittaman liikuntatieteellisen tutkimustoiminnan tutkimusjohtajista on miehiä. Tätä voivat selittää rakenteelliset tekijät. Yleensä tutkimusjohtajat ovat senioritutkijoita, tohtoreita ja professoreita. Naisten osuus maamme professorikunnasta on noin neljäsosa ja esimerkiksi liikuntatieteiden jatko-opiskelijoista 40 prosenttia.

Liikunnan työmarkkinat ovat joiltakin osin selvästi jakautuneet sukupuolen mukaan. Esimerkiksi valmentajien ammattikunta on miesvaltainen, samoin liikuntapaikkojen hoitohenkilöstö, mikä näkyy myös koulutukseen hakeutumisessa. Vaikka liikunta-alan ammatillisen peruskoulutuksen ja korkeakoulutuksen opiskelijoiden sukupuolijakautuma on melko tasainen, näyttävät miehet valikoituvan naisia useammin

johtotehtäviin niin kunnissa kuin liikuntajärjestöissä, urheiluopistoissa ja liikuntatieteellisissä yhteisöissä. Tärkeä kysymys onkin, vaikuttaako tämä palvelujen ja toiminnan suuntaamiseen. On myös huomattava, että miesten ja naisten valikoituminen eri tehtäviin merkitsee samalla palkkauseroja sukupuolten kesken.

Lähteet: Tasapeli. Sukupuolten välisen tasa-arvon edistäminen ja sukupuolivaikutusten arviointi liikunta-alalla. Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2005:3

Huippu-urheilutyöryhmän muistio. Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2004: 22.

14. Lopuksi ja aluksi

Työseminaarien ja niiden taustamateriaalien, kyselyn ja tutkimustiedon tiivistäminen katsaukseksi on vaikea tehtävä. Tärkeintä tällaisen prosessin läpikäymisessä on vuorovaikutuksessa syntyvä tunne siitä, että puhumme samoista asioista, olemme pääpiirteissä samoilla linjoilla. Syntyy luottamusta ja sitoutumista, joka kantaa pitkälle. Useaan kertaan toistettiin, ettei selvityksen tekeminen ole se vaikein asia, vaan sellaisen prosessin liikkeelle saattaminen, johon ihmiset uskovat ja sitoutuvat ja joka käytännössäkin voidaan toteuttaa.

Tasa-arvon eri kysymyksiä olisi voitu lähestyä toisinkin. Tärkeintä on kuitenkin ollut, että on saatu käyntiin prosessi ja pystytty löytämään ne keskeiset teemat, joista liikunnan ja urheilun laaja-alaista tasa-arvoa voi johdonmukaisesti rakentaa. Kyselyssä ja työseminaareissa oltiin melko yksimielisiä siitä, että edellä kuvatut teemat ovat ainakin tärkeimmistä päästä.

Jokaista edellä kuvattua tasa-arvotema-olisi voinut käsitellä laajemmin ja/tai erilaisista näkökulmista. Nykyinen aineisto rajautuu esimerkiksi lähes yksinomaan suomalaiseen näköalaan. Se jättää sivuun maailmanlaajuisen eriarvoisuuden tarkastelun, rikkaiden ja köyhien maiden välisen elintasokuilun, joka vaikuttaa myös ihmisten liikkumiseen.

Myös liikunnan ja urheilun ympäristövaikutukset jäävät tämän katsauksen ulkopuolelle. Kestävän kehityksen puolesta tehtävä työ on kuitenkin keskeinen tasa-arvokysymys, sillä vain ympäristön elinvoimaisena säilymisen kautta voidaan turvata tulevien sukupolvien ja koko maapallon elämän jatkuminen.

Yhtenä urheilun tasa-arvokysymyksenä nähdään myös dopingin käyttö suorituskyvyn parantamiseksi. Dopingvalvonnan tarkoituksena on huolehtia siitä, ettei kukaan urheilija saa keinotekoisista etua kilpailijoihinsa nähden, vaan kaikilla on samanlaiset mahdollisuudet menestyä. Kansainvälisen antidopingtoiminnan lähtökohtana on dopingtestauksen tasapuolinen kohdentaminen maailmanlaajuisesti aikaan ja paikkaan katsomatta.

Toivomme, että liikuntakulttuurin toimijat saavat eväitä tasa-arvotyön eteenpäin viemiseen. Se, mitä teemoja kussakin järjestössä halutaan ensisijaisesti edistää, riippuu luonnollisesti järjestön tarpeista ja toimintaympäristöstä.

15. Työseminaareihin osallistuneet ja/tai kyselyyn vastanneet

Kaisu Laasonen
Tasa-arvovaliokunnan
puheenjohtaja

Arto Tiihonen
Laaja-alaisen tasa-arvotyön
prosessin vetäjä

Kaisa Mäkelä

Kitty Seppälä
CIF

Kati Kauravaara
Elinsiirtoväen Liikuntaliitto

Pirjo Rusanen
Etelä-Savon Liikunta

Harold Henriksson
Förbundet Finlands
Svenska Synskadade

Anna-Maija Kivimäki
Helsingin kaupungin
liikuntavirasto

Sirpa Koivisto
Helsingin yliopistoliikunta

Ari Koskinen
Hämeen Liikunta ja Urheilu

Petri Harsunen
Keski-Pohjanmaan Liikunta

Tarja Renlund
Kymenlaakson Liikunta /
Kotkan kaupunki

Leena Nieminen
Liikuntatieteellinen seura

Teemu Japissou
Nuori Suomi

Mikko Cortés Téllez
Opetusministeriö

Raija Mattila
Opetusministeriö

Irina Kupiainen
Opiskelijoiden Liikuntaliitto

Seija Niku
Oulun LiikunNaiset

Sanna Lukka
Pajulahden liikuntainstituutti

Saija Himanka
SETA

Kristiina Poikajärvi
STAKES

Katja Huotari
Suomen Antidopingtoimikunta

Satu Kalajainen
Suomen Hiihtoliitto

Jari Piirainen
Suomen Hiihtoliitto

Kristiina Suninen
Suomen Hockeiliitto

Suvi Aho
Suomen Invalidien Urheiluliitto

Tiina Siivonen
Suomen Invalidien Urheiluliitto

Virpi Remahl
Suomen Kehitysvammaisten
Liikunta ja Urheilu

Elina Piispanen
Suomen Koripalloliitto

Jorma Vertainen
Suomen Lentopalloliitto

Kristiina Heinonen
Suomen Liikunta ja Urheilu

Nelli Koivisto
Suomen Liikunta ja Urheilu

Katja Lehtonen
Suomen Liikunta ja Urheilu

Janne Ollikainen
Suomen Liikunta ja Urheilu

Jukka Pekkala
Suomen Liikunta ja Urheilu

Eila Ruuskanen-Himma
Suomen Liikunta ja Urheilu

Liisa Lähdesmäki
Suomen Liikunta ja Urheilu
/tasa-arvovaliokunta

Kari Siren
Suomen Liikuntapaikkojen
Hoitajat

Sauli Pollari
Suomen Luisteluliitto

Kurt Lindeman
Suomen Miekkaileiliitto

Riitta Samstén
Suomen MS-liitto

Pirjo Puskala
Suomen Olympiakomitea

Kaija Tolvanen
Suomen Painiliitto

Anne Hoikkala
Suomen Painonnostoliitto

Tiina Sarisalmi
Suomen Palloliitto

Elina Savolainen
Suomen Palloliitto

Katariina Järveläinen
Suomen Paralympiyhdistys

Jyri Rantanen
Suomen Ratagolfliitto

Marian Kivinen
Suomen Ratsastajainliitto

Sari Väkeväinen
Suomen Reumaliitto

Marja Miettinen
Suomen Ringetteliitto

Tanja Kari
Suomen Salibandyliitto

Mervi Kilpikoski
Suomen Salibandyliitto

Riikka Lahti
Suomen Salibandyliitto

Eeva Welling
Suomen Salibandyliitto

Seppo Innanen
Suomen Suunnistusliitto

Timo Oravainen
Suomen Suunnistusliitto

Marjo Vienonen
Suomen Taekwondoliitto

Carola Tuokko
Suomen Tanssiurheiluliitto

Seppo Siirilä
Suomen Tikkaurheiluliitto

Tellervo Haapaniemi-Koskinen
Suomen Urheiluliitto

Vesa Lappalainen
Suomen Veteraanipurheiluliitto

Kunto Viiru
Suomen Veteraanipurheiluliitto

Minna Lundell-Kiuru
Tasa-arvovaltuutetun toimisto

Sole Molander
Teknillinen Korkeakoulu

Mirja Huovinen
TUL:n Keski-Suomen piiri

Pirkko Nurmi
Vantaan kaupungin
liikuntapalvelut

Samuli Koiso-Kanttila
Väestöliitto, Miehen Aika

Pia Sevelius
WOM Oy

SLU:n tasa-arvovaliokunta 2004

Laasonen Kaisu puheenjohtaja,
Risto Aarrekiivi, **Tellervo Haapaniemi-Koskinen**, **Saija Himanka**,
Henrik Janson, **Teemu Japissan**,
Inka Kanerva, **Birgitta Kervinen**,
Ari Koskinen, **Irina Kupiainen**,
Liisa Lähdesmäki, **Rolf Mikkola**,
Pirjo Puskala, **Nuutti Rintala** ja
Tiina Siivonen ja **Nelli Koivisto**,
esittelijä ja sihteeri.

16. Hyödyllisiä tieto- ja tutkimuslähteitä

ETNINEN TASA-ARVO

www.slu.fi/reilu_peli/monikulttuurisuus

Itkonen, Hannu (1998)a: Tasa-arvoinen vai yhdenvertainen liikunta? Liikunta ja tiede 35:5, s.30

Itkonen, Hannu (1998)b: Liikuntakulttuurin uusi haaste: suunnistammeko suvaitsemaan? Liikunta ja tiede 35:3,s. 16-18

Itkonen, Hannu (1997): Liikuttaako suvaitsevaisuus? Tutkimus liikuntakulttuurin suvaitsevaisuudesta. Joensuu, Joensuun yliopisto.

Jasinskaja-Lahti, Inga, Liebkind, Karmela & Vesala, Tiina (2002): Rasismi ja syrjintä Suomessa. Maahanmuuttajien kokemuksia. Helsinki, Gaudeamus.

Monikulttuurisen liikunnan toimintaohjelma 2010-2015. Suomen Liikunta ja Urheilu SLU ry.

Myrén, Kati (2003): Kohtaamisia liikunnan kentällä – liikunnan suvaitsevaisuushankkeiden arviointi 1996-2002. Jyväskylä, LIKES.

Myrén, Kati (1999): Pois paitsiosta! Maahanmuuttajien liikuntaharrastukset ja vapaa-ajanvietto Suomessa. Jyväskylä, LIKES.

Opetusministeriön maahanmuuttopoliittiset linjaukset, OPM työryhmämuistioita ja selvityksiä 2003/7.

Työvoiman rekrytointimahdollisuudet EU- ja ETA-alueen ulkopuolelta –

Maahanmuuttopolitiikan tulevat haasteet -projektin raportti 8.4.2003.

Westergård, Jali (toim.) (1998): Liikuntaväki suvaitsevaisuuden poluille. Helsinki, TUL.

KOULUTUKSELLINEN TASA-ARVO

Suomalainen kilpa- ja huippu-urheilun valmentaja- ja ohjaajakoulutusjärjestelmä. Nykytilan selvitys ja ehdotukset kehittämistoimenpiteiksi. Suomen Valmentajat ry 2004.

Tammelin, T. (2003). Physical activity from adolescence to adulthood and health-related fitness at age of 31. Cross-sectional and longitudinal analyses of the Northern Finland birth cohort of 1966. University of Oulu. Saatavana myös: <http://herkules oulu.fi /isbn9514272331/html/x1736.html>

SEKSUAALINEN TASA-ARVO

Griffin, Pat 1998. Strong Women, Deep Closets: Lesbians and Homophobia in Sport. Illinois, USA: Human Kinetics.

Harassment-free Sport. Guidelines to address homophobia and sexuality discrimination in sport.

Australian Sports Commission 2000.

Heikkinen, Teppo 1994. Heteroseksismi ja homojen marginaalistaminen. Teoksessa Sipilä, Jorma & Tiihonen, Arto, 1994 (toim.): Miestä rakennetaan - maskuliinisuuksia puretaan. Tampere, Vastapaino, 81-101.

Kaskisaari, Marja 2000. Kyseenalaiset subjektit: tutkimuksia omaelämäkerroista, heterojärjestyksestä ja performatiivisuudesta. Jyväskylä, Jyväskylän yliopisto.

Malley, M. & Tasker, F. 1999. Lesbians, gay men and family therapy: a contradiction in terms? Journal of Family Therapy, Vol 21.

McWhirter, D.P. & Mattison, A.M. 1984. The male couple: how relationships develop. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.

Seksuaalisesti vieraat. Tutkimusraportti yhteistyömahdollisuuksista seksuaalivähemmistöjen urheiluseurojen sekä urheiluliittojen välillä. 1997. **L. Stöpler & Dr. J Schuyf.** Homostudies, Universiteit Utrecht.

SUKUPOLVIEN TASA-ARVO

Itkonen, Hannu & Ranto, Esko (1990): Elämäntyyli, nuoriso ja liikunta. TUL:n nuorisotutkimusprojekti.

Kunnossa kaiken ikää. <http://www.kki.likes.fi>

Kunttu, Kristiina & Huttunen, T. 2001. Korkeakouluopiskelijoiden terveystutkimus 2000. Sosiaali- ja terveysturvan katsauksia 45. Kansaneläkelaitos. Helsinki.

Rantanen, Taina & Eino Heikkinen 2003. Gerontologia. Duodecim.

Starck, Heli 2004. Liikkuva kampus? Tutkimus korkeakouluopiskelijoiden liikuntaolosuhteista. OLL Sarja A5/2004. Opiskelijoiden Liikuntaliitto ry., Opiskelijoiden tutkimussäätiö Otus rs. Multiprint Oy. Helsinki.

Suomen Ladun senioriliikuntatutkimus 2003. www.suomenlatu.fi

Szabo Földesi, Gyöngyi (1997): Kolmanteen ikään kunnolla? Ikääntyvän naisväestön liikuntakulttuuri. Liikunta ja tiede 34:4, s.19-21

Tilastokeskus (2003): Oppilaitostilastot. http://www.tilastokeskus.fi/tk/he/oppilaitostilastot_index.html

Tilastokeskus (2004): Väestörakenne. http://www.tilastokeskus.fi/tk/he/vaesto_rakenne.html

Tolonen, Tarja (2001): Nuorten kulttuurit koulussa. Helsinki, Gaudeamus.

SUKUPUOLTEN TASA-ARVO

Hall, Ann M. (1990): How Should We Theorize Gender in the Context of Sport. Teoksessa: Messner, **Michael A. ja Sabo, Donald F.** (1990) Sport, Men and the Gender Order. Critical Feminist Perspectives. Champaign: Human Kinetics Publishers.

Holli, Anne Maria; Saarikoski, Terhi ja Sana, Elina (toim.) (2002): Tasa-arvopolitiikan haasteet. Tasa-arvoasiain neuvottelukunta, Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö. Helsinki, WSOY

Kosonen, Ulla (1998): Koulumuistoja naiseksi kasvamisesta. Jyväskylä, Sophi.

Laine, Leena (1989): The 'Nature' of Woman - The 'Nature' of Man: The Effects of Gender Images on Organizing Sports in Finland in the 1920s and 1930s. Teoksessa Proceedings of the Jyväskylä Congress on Movement and Sport in Women's Life, August 17-21, 1987, Vol 1, Jyväskylä.

Lindén, Suvi (2000): Naiset liikunnan johtotehtävissä: tasa-arvon toteutuminen ministeriön seurantaan. Liikunta ja tiede 37:1,s.32

Luoto, Riitta; Viisainen, Kirsi; Kulmala, Ilona (2003, toim.): Sukupuoli ja terveys. Tampere, Vastapaino.

Lupa välittää – lupa puuttua. Opas sukupuolisesta ja seksuaalisesta häirinnästä liikunnassa ja urheilussa SLU-julkaisusarja 8/02.

Mckay, Jim; Messner, Michael; Sabo, Don (2000): Masculinities, gender relations, and sport. Sage.

Miehet ja naiset numeroina liikunnassa ja urheilussa 2004. SLU:n julkaisusarja 2/2005.

Naiset, liikunta ja muutoshasteet: Brightonin naisliikuntajulistus 1994. Kansainvälinen naisliikuntastrategia. Suomennos: opetusministeriö.

Paananen, Satu (1992): Sukupuolten tasa-arvo liikuntakulttuurissa. Helsinki, opetusministeriö.

Piikkareilla nopeammin, korkeammalle, tasa-arvoisemmin (1995). Naisliikunnan työryhmä Piikkarit. Helsinki, opetusministeriö & Piikkareilla pinta syvemältä (1995). Helsinki, Opetusministeriö.

Pirinen, Riitta (1993): Hymyn takana piilee voimainen. Naisurheilijahahmojen representoimat naiseudet naistenlehdissä 1950-luvulta 1980-luvulle. Julkaisematon lisensiaatintyö. Jyväskylän yliopisto, Liikunnan sosiaalitieteiden laitos.

Pronger, Brian (1992): The Arena of Masculinity. Sports, homosexuality and the meaning of sex. New York, St. Martin's Press.

Silvennoinen, Martti & Tiihonen, Arto (1995): Ole mies! Maskuliinisuus tutkimuskohteena. Liikunta & tiede 3/1995.

Tasapeli. Sukupuolten välisen tasa-arvon edistäminen ja sukupuolivaikutusten arviointi liikunta-alalla. Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2005:3

Tiihonen, Arto (2002): Ruumiista miestä, tarinasta tulkintaa: oikeita miehiä – ja urheilijoita? Jyväskylä, LIKES-tutkimuskeskus, 134 (sosiologian väitöskirja).

Tiihonen, Arto (2001): SuVaa valmennukseen. Sukupuoli ja urheiluvallennus. SLU-julkaisu 7/01.

Tiihonen, Arto (1999). Oikeita miehiä – ja urheilijoita. Urheilun mies-tutkimusta. Teoksessa Jokinen, Arto (1999): Mies ja muutos. Tampereen yliopisto.

Veijola, Soile (1992): Sekapelin metaforat. Teoksessa Urheilukirja, toim. **Sironen, Esa; Tiihonen Arto; Veijola, Soile**. Tampere, Vastapaino.

Yhteinen maali -tasa-arvo-ohjelma 1998-2000. Suomen Liikunta ja Urheilu.

TALOUDELLINEN TASA-ARVO

Aalto, Päivi 2001. Naisten liikuntatalous Suomessa. Pro gradu-tutkielma. Jyväskylän yliopisto: Liikunnan sosiaalitieteiden laitos.

Ahonen, Esko 2004. Toimeentuloluukulta toimeentuloon. Tilastotietoa lapsiperheiden taloudesta. <http://www.vaestoliitto.fi/mikaonvaestoliitto/sisaltosivut/EAesitelma.htm>

Aika puuttua lapsiperheiden ahdinkoon. Väestöliiton perhepoliittinen kannanotto eduskuntavaaleihin 2003.

Hiila, Helena 2004. Sanoista tekoihin – nyt on aika puuttua lapsiperheiden ahdinkoon.

Hämäläinen, Pauliina; Lintonen, Tomi & Rimpelä, Matti 2002. Sosiodemografisten taustatekijöiden ja terveystyytymisen yhteydet 16-vuo-

tiaiden liikunnan harrastamiseen. Liikunta ja Tiede 1, 41- 46.

Kuivalainen, Susan 2004. Suomalainen köyhyys tutkimusten ja tilastojen kertomana. Alustus Keski-suomalainen köyhyys –seminaarissa 9.3.2004, Jyväskylä. Alustus pohjautui seuraaviin tutkimuksiin:

Kangas, O. & Ritakallio, V-M.(toim): Kuka on köyhä? Köyhyys 1990-luvun puolivälin Suomessa. STAKES, 1996

Kangas, O. & Ritakallio, V-M.: Moniulotteisen köyhyyden trendit 1990-luvulla. Teoksessa O. Kangas (toim.) Laman varjo ja nousun huuma. Kela, 2003.

Kantomaa, Marko; Tammelin Tuija & Taanila Anja 2004. Perheen kokonaistulojen yhteys 16-vuotiaiden nuorten liikunta-aktiivisuuteen.

Opiskelevien urheilijoiden taloudellista tilannetta selvittävän työryhmän muistio. Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2004:17

Puronaho, Kari; Näckel Ilari; Matilainen, Pertti; Pulkkinen, Riikka; Hartman, Anne-Mari & Pavelka, Bela 2002. Mitä liikunta maksaa? Jyväskylän yliopisto. Liikunnan sosiaalitieteiden laitos.

Toimeentulotuki 2001 tilastoraportti: Toimeentulotukea tarvitaan yhä pidempään. Stakes-tiedote 11/11.3.2003 lähteestä **Lamminpää, Kaarina & Mattila, Pirkko**. Toimeentulotuki 2001. Tilastoraportti 1/2003. Stakes.

Yang, Xiaolin; Telama, Risto & Laakso, Lauri 1996. Parents' Physical Activity, Socioeconomic Status and Education as Predictors of Physical Activity and Sport among Children and Youth – A 12-year Follow-up study. International Review for Sociology of Sport 31 (3), 273-289.

TOIMINTAKYKYYN LIITTYVÄ TASA-ARVO

Erityisryhmien liikunnan kehittämisohjelma 2003-2005, Opetusministeriö 2003:12.

Erityisryhmien liikunta 2000 –toimikunnan mietintö. Opetusministeriö, 1996:15.

Kari, Tanja (2001): Vammaishuippu-urheilijana Suomessa. Tutkimus

toimintaympäristön ja sisäisten motivaatiotekijöiden merkityksestä vammaisurheilussa. Pro gradu. Jyväskylän yliopisto, liikunnan sosiaalitieteiden laitos.

Rimpiläinen, Sari (2000): Kaikki erilaisia, kaikki samanarvoisia. Erityisliikunnan tapaustutkimus Jyväskylässä. Pro gradu. Jyväskylän yliopisto, liikunnan sosiaalitieteiden laitos.

Saari, Aija 2003. Liikuntavammaisen liikkuja, asuinpaikalla on väliä! SIU Sportti 3/2003.

Snellman, Ritva Liisa 2004. Lihominen vaarantaa terveyden ja talouden! Helsingin Sanomat 11.1.2004.

STAKES:in Terveys 2015-ohjelma: www.stakes.fi /

Ståhl, Timo 2003. Liikunnan toimintapolitiikan arviointia terveyden edistämisen kontekstissa. Sosiaalisen tuen, fyysisen ympäristön ja poliittisen ympäristön yhteys liikunta-aktiivisuuteen. Jyväskylä Studies in Sport, Physical Education and Health no 91.

Terveyttä edistävän liikunnan kehittämistoimikunnan mietintö. Komiteanmietintö 2001:12. STM, Edita.

Tiihonen, Arto ja Ala-Vähälä, Timo (2002): Erityisliikunnan arviointiraportti. OPM, Edita

Toimintakyky ja terveys sekä liikunnan asema lainsäädännössä. <http://kunnat.net>

TASA-ARVOSTA LIKUNNASSA JA URHEILUSSA LAAJA-ALAISESTI

Eronen, Anne; Kinnunen, Petri; Londén, Pia; Selkälä, Arto; Siltaniemi, Aki; Särkelä, Riitta & Urponen, Kyösti 2003. Sosiaalibarometri. Hyvinvointipalvelujen tuottajien ajankohtainen tilanne ja näkemys kansalaisten hyvinvoinnista. Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto ry. Helsinki.

Himanen, Pekka 2004. Välittävä, kannustava ja luova Suomi. Katsaus tietoyhteiskuntamme syviin haasteisiin. Tulevaisuusvaliokunta, teknologian arvioiteja 18. Eduskunnan kanslian julkaisu 4/2004.

www.eduskunta.fi

Huippu-urheilutyöryhmän muistio. Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2004: 22.

Ilmanen, Kalervo; Itkonen Hannu, Matilainen Pertti & Vuolle Pauli 2004. Urheilun julkisuuskuva. Jyväskylän yliopisto. Liikunnan sosiaalitieteiden laitos.

Kohti yhteistä maalia -strategia-asiakirja SLU 2001.

Koski, Pasi; Heikkala, Juha (1998): Suomalaisten urheiluorganisaatioiden muutos. JY: Liikunnan sosiaalitieteiden laitos. 63/1998.

Kysely liikunnan laaja-alaisesta tasa-arvosta, kevät 2003. Lahden ammattikorkeakoulu. (julkaisematon)

Liiku hyvässä seurassa. Suomen Liikunta ja Urheilun vuonna 2002 hyväksytty strategia

Liikunnan ja urheilun tarina. Liikunnan ja Urheilun Maailma 17/2003, erikoispainos.

Liikunnan ja urheilun tasa-arvosta laaja-alaisesti Liikunnan ja Urheilun Maailma –verkkolehdestä 2004 -kooste.

Liikuntasosiologi kehottaa käyttämään liikuntahankkeita yhteiskunnan tasa-arvoisuuden lisäämiseen. Kunto- ja terveysliikunta 1/2004. Suomen Kuntourheiluliiton tiedote terveysliikunnasta. SportPro helmikuu 2004.

Liikunnan yhteiskunnallinen perustelu (1994): tieteellinen katsaus. Jyväskylä, LIKES.

SLU Reilu peli. Suomalaisen liikunnan ja urheilun eettiset ihanteet ja tavoitteet.

Suomi, Kimmo (2000): Liikuntapaikkapalvelut ja kansalaisten tasa-arvo. Liikunnan kehittämiskeskus 1/2000.

Suuri kansallinen liikuntatutkimus 2001-2002. Aikuiset, Lapset ja nuoret, Vapaaehtoistyö. SLU-julkaisusarja.

Tasa-arvoaiheiset artikkelit SLU:n verkkolehdestä Liikunnan ja Urheilun Maailmassa 2003 -kooste.

TUL:n liikuntapoliittinen ohjelma. Hyväksytty TUL:n 25. liittokokouksessa 24.-25.5.2003 Tampereella

Väestöliiton väestöpoliittiset periaatteet.

Muita hyödyllisiä linkkejä

SLU ja yhteiskuntavastuu: http://www.slu.fi/reilu_peli/

Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto: www.stkl.fi

Tilastokeskus: www.tilastokeskus.fi

Väestöliitto: www.vaestoliitto.fi

Tasa-arvotietopankki: www.tasa-arvotietopankki.fi/taulukot.html